

U (amc)
U 61

В.ШЕКСПІР
СОН
ЛІТНЬОЇ
НОЧІ

ДЕРЖАВНЕ
ВИДАВНИЦТВО
• МИНТЕНТВО •

ДІЙОВІ ОСОБИ

Тезей, герцог Афінський.

Егей, батько Гермії.

Лізандр |
Деметрій | закохані в Гермію.

Філострат, розпорядник свят при дворі Тезея.

Пігва, тесляр.

Рубанок, тесляр.

Днище, ткач.

Флейта, майстер роздувальних міхів.

Рило, мідник.

Замориш, кравець.

Іпполіта, королева амазонок, наречена Тезея.

Гермія, дочка Егея, закохана в Лізандра.

Єлена, закохана в Деметрія.

Оберон, король ельфів.

Тітанія, королева ельфів.

Пек, або Робін добрий друг.

Душистий горошок

Павутинка

Метелик

Гірчичне зернятко

| ельфи.

Пірам
Фізба
Стіна
Місячне світло
Лев

} дійові особи інтермедії.

*Ельфи, що супроводять короля і королеву ельфів,
придворні Тезея і Інполіти.*

Місце дії — Афіни й ліс поблизу.

ДІЯ ПЕРША

СЦЕНА 1

Афіни. Палац Тезея.

Входять Тезей, Іпполіта, Філострат і придворні.

Тезей

О, Іпполіто чарівна, приспів
Весілля час. Чотири дні щасливі
Нам подарують місяць молодий;
Старезний місяць надто забарився!
Він стримує тепер мої бажання,
Як мачуха, або стара вдова,
Що в юнака його украла спадок.

Назва п'єси „A Midsummer Night's Dream“ означає як „Сон літньої ночі“, так і „Сон у ніч на Івана Купалу“. Ніч проти 24 червня зв'язана з народними віруваннями, нібито під час народження Іоанна Хрестителя папороть цвіла пишним цвітом, що давало її власникові можливість бути невидимим. Ельфи і феї в цю ніч ставали владарями лісу. Проте, дія п'єси розгортається не в ніч проти 24 червня, а в ніч проти першого травня і в день першого травня. *Прим. перекладача.*

Іпполіта

Чотири дні зійдуть в чотири ночі,
Чотири ночі—сон заплющить очі,
І полумісяць, як сріблястий лук,
У небі вигнеться, осяявши навкруг
Ніч свята нашого.

Тезей

Піди, мій Філострат,
Збудить веселість молодих афінян,
І радості бадьорий дух піднести.
На похорон скорботу прожени,
Бліда ця гостя—всім чужа на святі.

[Виходить Філострат.]

Тебе мечем здобув я, Іпполіто *,
Твою любов образами здобув.
Та в іншій тоні буде в нас весілля—
Торжествене, ясне і переможне.

*Входять Егей, Гермія, його дочка, Лізандр
і Деметрій.*

Егей

Щасливий будь, Тезей, наш славний герцог.

Тезей

Я дякую, Егею мій! Що скажеш?

* Тебе мечем здобув я—Тезей боровся з амазонками і переміг їх царицю.

Еге й

В журбу повитий, я приношу скаргу
На Гермію — дочку мою єдину.
Деметрію, підійди. Ясний державцю!
Йому я хотів свою дочку віддати.
Лізандр, підійди. Великий герцог —
Це він причарував мою дитину.
Лізандр, ти складав для неї вірші,
Дарунки їй приносив, під вікном
У місячному сяйві їй співав
Пісень брехливих про любов брехливу.
Свій образ втілив у її уяві —
Браслетками із власного волосся,
Тістечками, цукерками, перснями,
А проти них не встояти юнацтву.
У Гермії ти серце вкрав коварством,
Дочки слухняність обернув на впертість
І непокірність. Герцог мій ясний,
Коли вона перед обличчям вашим
Деметрію в своїй одмовить згоді,
Я з права скористаюся Афін, —
Вона моя, вона мені належить.
Хай обирає поміж дворянином
І смертю, що у випадках подібних
Передбачає наш старий закон.

Тезей

Що скажете нам, Гермія прекрасна?
Отець для вас повинен бути богом,
Що, як різьбар, вас дивно сотворив.

І ви для нього форма воскова,
Він може зберегти її, а може
І зруйнувати. Він у всьому вільний.
Деметрій—благородний дворянин.

Гермія

Лізандр—теж.

Тезей

Це може і правдиво.
Проте, йому не дав ваш батько згоди.
То й значить—благородніший Деметрій.

Гермія

Моїх очей, на жаль, не має батько.

Тезей

Очима батька мусите дивитись.

Гермія

О, ваша світлість, прошу вас—пробачте!
Я досі не збагнула, що за сила
Примушує мене, зборовши скромність,
Свое бажання захищати при всіх.
Проте, скажіть, яка найгірша кара
На мене, бідну, зрушиться жахливо,
Коли з Деметрієм я не вступлю у шлюб?

Тезей

Ви можете собі обрати смерть,
Або навки всіх мужчин зректися.

Спитайте, Гермія, свої бажання—
Чи здатні молодість і ваша кров,
Коли підете проти влади батька,
Скоритися чернечому убранню?
Навік замкнутись в монастир похмурий,
Вести життя неплідної сестри,
Співати гімни місяцю блідому.
Блаженні ті, що вгамували кров,
Чие життя лишилось безневинним.
Але троянда, в ароматі зникши,
Блаженніша від тої, що сумує,
Дівуючи в самотності гіркій.

Гермія

Володарю, так жити, так померти
Волю краще, ніж віддам дівоцтво
Йому під владу, шию похиливши
Під це ярмо, для серця ненависне.

Тезей

Подумайте! Наступить повний місяць,
Коли мене з коханою моею
Навік весілля зв'яже. І в цей день
Готуйтеся—або зустріти смерть
За непокірність батьковим наказам,
Або Деметрію віддати серце,
Або зложить на вівтарі Діани*
Дівоцтва і самотності присягу.

* На вівтарі Діани — Діана — символ незайманості, богиня Місяця.

Деметрій

О, зглянься, ніжна Гермія! Лізандр,
Схились перед моїм законним правом.

Лізандр

Деметрій, ти здобув кохання батька,
Дай Гермію мені, а сам женись на ньому.

Егей

Гидкий Лізандр! Він мою любов
Здобув, а з нею все, що їй належить;
Тому то і свою дочку єдину—
Деметрієві нині віддаю.

Лізандр

Державцю мій, я з ним зрівнявся родом,
Багатством теж. Любов моя міцніша.
Становище у нас одне в громаді,
Коли мое не вище, ніж його.
Проте, значніше всіх відрад хвилиnnих:
Мене кохає Гермія прекрасна.
Чом буду я зрікатись власних прав?
Деметрій, він—кажу йому в обличчя—
Шукав любові у дочки Недара—
І серце полонив її. Єлена
Кохав божевільно, до нестями,
Потворну і зрадливу цю людину.

Тезей

То мушу визнати—я чув про це,
І навіть з ним хотів поговорити.

Та, сповнений украй своїх турбот,
Забув про те. Деметрій, тож ходімо.
І ти, Егей! До вас я маю діло, —
І настанови мушу дати вам.
Ви, Гермія прекрасна, підкоріть
Бажанням батька всі дівочі мрії.
Або закон афінський старовинний,
Що ми його пом'якшити нездатні,
Вас може засудити на дівоцтво
Або на смерть. Ходімо, Іпполіта,
Любов моя. Ідіть і ви за нами,
Деметрій і Егей. Мені потрібно
Підготувати з вами пишний бенкет
І ваші справи спільно обговорити.

Егей

Обов'язок веде нас і чуття.

*[Виходять Тезей, Іпполіта, Егей, Деметрій
і весь почет.]*

Лізандр

Коханий друже мій! Чому ви зблідли?
Зів'яли вашого лиця троянди!

Гермія

Дощу нема, яким би їх зросила
Гроза, замкнута у моїх очах.

Лізандр

Яка печаль! Журба! Не чув я зроду
І не читав в переказах старих,

Що шлях кохання вірного є рівним.
Його бентежить—то нерівність крові...

Гермія

Біда! Любити вищому—нерівню!

Лізандр

Нерівність років...

Гермія

Посмішка злостива,
Коли старий дівча заповлонив!

Лізандр

Або накази рідних...

Гермія

Муки пекла—
Коритись вибору чужих очей!

Лізандр

Коли ж свій вибір і прихильність робить—
Війна і смерть загрожують коханням.
Воно триває тільки мить, як звук,
Як тінь—швидке і наче сон коротке.
Мов блискавка летюча, що жадібно
Зриває плащ імлі з землі і неба.
Не встигнеш навіть вимовить—„Дивись!“,

Як паща темряви усе пожерла,—
Так швидко гасне радості хвилина.

Гермія

Коли страждання суджені коханцям,
То, мабуть, їм зложила доля вирок.
Ми будемо в злигоднях терпеливі,—
Бо це кохання неминучий хрест,
Неначе сні, турботи і зітхання,
Ці ширі друзі вірної любові.

Лізандр

Слова ясні!—О, Гермія, послухай,
Є в мене тітка—удова багата,
До того ж і бездітна. Вісім миль
Нас відділяють від її оселі.
Вона мене, немов би сина, любить.
Ми, Гермія, там можемо повінчатись.
Афін закон жорстокий в цьому місці
Безсилий вже. Коли мене ти любиш,
Вночі узавтра дім лиши батьків,
І в тому лісі, близько від Афін
(Пригадую, там я тебе й Єлену
Травневим ранком* бачив), буду там
Тебе чекати пильно.

* Травневим ранком — Про травневі обряди згадує Чосер. В день першого травня юнаки і дівчата сплітали вінки. „Травневе дерево“ — в'яз вкопували на площі і навколо нього танцювали.

Гермія

Мій коханий,
Міцним клянуся луком Купідона*
І золотими стрілами його,
Венериних голубок чистотою,
Єднанням душ і ніжністю святою,
Вогнем, який Дідону спопелив,
Коли Еней на кораблі відплив**;
Клянуся, як чоловіки зрадливі,
І як клянуться жінки нещасливі,
Я присягу даю—тебе зустріну
У лісі завтра у нічну годину.

Лізандр

Ти слова додержи. Єлена йде сюди.

Входить Єлена.

Гермія

Привіт, красуня, вам! Куди ви знову?

Єлена

Красуня я? Це неправдиве слово.
Твоя краса—Демерієві мир.

* Купідон, або Амур — син богині кохання Венери — стріляв з лука в намічену ним жертву. Стріли з золотими наконечниками викликали кохання, а з свинцевими — ненависть.

** Еней і Дідона. Вергілій розповідає в „Енеїді“ (III пісня) про те, як троянець Еней покинув карфагенську царицю Дідону і та спалила себе на багатті.

Щаслива ти. Твій променистий зір
Для нього—як зоря. Твій голос ніжний
Бринить, як пісня жайворонка втішна.
Заразна хворість? Ах! Єлені треба
Красою заразитися від тебе.

І я б здобула ніжний погляд твій,
Твою красу і голос цей дзвінкий,
Якби весь світ моя скорила влада,
Все, крім Деметрія, віддам я радо,
Щоб досягнути Гермії красу,—
Коханому її я віднесу.

Навчи мене, яке це чаклування
Тобі дало Деметрія кохання?

Гермія

Він любить, хоч із ним сувора я.

Єлена

Його дратує посмішка моя.

Гермія

Клену його—кохає він незмінно.

Єлена

Люблю його,—а він клене невпинно!

Гермія

Сувора я, а він зо мною ніжний.

Єлена

Я ніжна з ним, суворий він зо мною.

Гермія

Єлена, в цьому неповинна я.

Єлена

Твоя краса повинна, не моя!

Гермія

Мене довіку не побачить він.
Ми потай виїздимо із Афін.
Аж доки я Лізандра ще не знала,
Себе немов в раю я почувала,
Любові міць в одному хоч признай,
Вона перетворила в пекло рай.

Лізандр

Я хочу все вам розповісти чисто.
Коли ясна Фебея* диск срібlistий
Побачить свій у люстрі водянім,
Вологі перла променем ясним
В траві засяють, то в цей час кохання
Ми кинемо Афін без вагання.

Гермія

У тому лісі, де завжди самі
Ділили квіти і бажання ми,
Мене Лізандр коханий мій зустріне,
Обидва ми залишимо Афін
І підемо в чужий, далекий світ.

* Фебея — одно з імен Діани, тобто Місяця, сестри.
Сонця (Аполлона).

Прощай, о подруго дитячих літ!
Ти до богів зверни за нас благання,
Здобудеш ти Деметрія кохання.

(До Лізандра.)

Тебе лиш вавтра бачитиму знов.
Як зголодіє до тих пір любов!

Ліза ндр

Так, ніжна Гермія. Єлена, прощавай!
Здобудеш ти Деметрія і рай.

[Виходить.

Єлена

Вона щаслива, тільки я нещасна.
Навіщо кажуть, наче я прекрасна?
Та хоч в Афінах всі говорять так,
Деметрій з цим не згодиться ніяк.
Він Гермію кохає божевільно,
І я також в своїм чутті невільна.
Любов—ясна: в могутності своїй
Надасть потворі вигляд чарівний.
Де в неї очі? Тільки почування,—
Тому й говорять всі: „сліпе кохання“.
Воно і легковажне й пустотливе,
Нема очей, хоч крила є надиво.
Кохання обмануть неважко нам,
То через це його зовуть дитям.
Як, граючись, клянуться всі хлоп'ята,
Любов клянеться радо і завзято.

Коли Деметрій Гермії не знав,
Мені свою любов він обіцяв.
Та Гермії ясна з'явилась врода—
І крига ця розтанула на воду.
Про втечу Гермії він буде знати.
І кинеться у ліс її шукати.
Невдячним він залишитись не зможе,
І послуга ота мені допоможе.
На серці сум! Його полегшать він.
Я разом з ним повернусь до Афін.

[Виходить.]

СЦЕНА 2

Афіни. Кімната в домі Пігви.

*Входять Пігва, Рубанок, Флейта, Рило,
Днище і Заморш.*

Пігва

Чи все наше товариство в зборі?

Днище

А ви б зробили краще перекличку усіх загалом, за списком.

Пігва.

От він—список: тут поіменно записані всі, хто з афінян здатний брати участь в нашій інтермедії перед герцогом і герцогинею в ніч їхнього весілля.

Днище

Перш за все, любий Пітер Пігво, про що йде мова в п'єсі? Далі, назвіть імена акторів. Так справа піде легко і зручно.

Пігва

Справедливо. Наша п'єса називається: „Найсумніша комедія і найжорстокіша смерть Пірама і Фізби“ *.

Днище

Хороша п'єса, запевняю вас, і до того—дуже весела. Тепер, добрий Пітер Пігво, викликайте ваших акторів за списком. Панове, ставайте в чергу.

Пігва

Відповідайте за викликом. Нік Днище, ткач.

Днище

Ось він я. Назвіть мою роль і продовжуйте собі потихеньку.

* „Найсумніша комедія і найжорстокіша смерть Пірама і Фізби“ („The most lamentable comedy, and most cruel death of Pyramus and Thisby“). Шекспір народив заголовки деяких сучасних йому п'єс, наприклад: „A lamentable tragedy mixed full of pleasant mirth, containing the Life of Cambyses, King of Persia“, тобто „Сумна трагедія, змішана з приємними веселощами, яка вміщує життя Камбіза, царя Перського“.

Пігва

Вам, Нік Днище, призначено роль Пірама.

Днище

А хто він—цей Пірам? Коханець чи злочинець?

Пігва

Коханець, що найделікатніше вбиває себе через кохання.

Днище

Мабуть, тут, щоб як слід зіграти роль, потрібні сльози? Ну, то коли я гратиму цю роль—бережіть, панове, свої очі: я зніму бурю і, деякою мірою, викличу загальну скорботу. Тепер далі. Але візьміть до уваги, що найбільш мені влаються ролі злочинців. Я б надиво зіграв роль Єркlesa*, або взагалі роль, де треба зубами і носом гризти землю:

Здригнеться мир,
І пасма гір
Захопить вир—
Впаде в'язниця.
І Фіб² ясний
Наказ сліпий
Змінє свій—
На колісниці.

* Єрклес — зіпсоване Геркулес.

** Фіб — зіпсоване Феб.

Адже справді дивовижно? Ну, то викликайте інших акторів. Це було в манері Єркlesa, тобто в манері злочинця. Манера кохання значно плаксивіша.

Пігва

Френсіс Флейта, майстер роздувальних міхів.

Флейта

Ось він я, Пітер Пігва.

Пігва

Ви, Флейта, мусите виконувати роль фізби.

Флейта

А хто він—цей фізба? Мандрівний рицар?

Пігва

Це пані, в яку закоханий Пірам.

Флейта

Ні, панове, я вас дуже прошу, не змушуйте мене грати жінок; у мене вже й борода проби-вається.

Пігва

Це не має значення: ви будете грати в масці, а розмовляти можете найтоншим своїм голосом.

Днище

Коли можна грати в масці, то я залюбки гра-тиму також і роль фізби. Я розмовлятиму до по-

творності тонким голосом. „фузба, фузба!“ — „Ах, Пірам, мій любий коханець! Це я, твоя фізба — твоя кохана, люба!“

Пігва

Ні, ні, ви мусите грати роль Пірама, а флейта — роль Фізби.

Днище

Гаразд, проводьте далі.

Пігва

Робін Заморини, кравець.

Заморини

Ось я, Пітер Пігва.

Пігва

Робін Заморини, ви дістаєте роль матері Фізби. Томас Рило, мідник.

Рило

Ось я, Пітер Пігва.

Пігва

А ви — роль Пірамового батька. Я гратиму роль Фізбиного батька. Рубанок, тесляр, ви матимете роль лева. Ну, от і все: сподіваюсь — п'єса розійдеться чудово.

Рубанок

А роль лева вже переписали? Дуже нас прошу дати її мені — пам'ять у мене слаба.

Пігва

Вам не доведеться вчити її. Треба тільки ричати.

Днище

Дайте мені тоді і роль лева зіграти. Я так буду ричати, як ніхто зроду не ричав. Я так буду ричати, що сам герцог скаже: „Нехай він іще трохи поричить, нехай він поричить іще трохи“.

Пігва

Коли ви будете так ричати, то перелякаєте герцогиню і всіх дам до півсмерті. Вони почнуть криком кричати, а нас всіх потягнуть на шибенницю.

Усі

Нас на шибенницю—синів наших матерів?

Днище

Я з вами згоден, друзі мої: коли налякати дам, то вони нічого кращого не вигадують, як потягнути нас на шибенницю. Проте, я такою мірою зміню свій голос, що буду ричати ніжно, немов молодий голубок, кажучи просто—я буду ричати, як той соловей.

Пігва

Ви не можете грати жодної іншої ролі, крім ролі Пірама, тому що Пірам—мужчина красивий, найкращий з усіх мужчин, у розквіті своїх років. Шанобливий, поважний—Інакше кажучи, цілком

подібний до вас, отже тільки вам і личить виконувати цю роль.

Днище

Гаразд, згоджуюсь, беру роль. А з якою бородою її грати?

Пігва

З якою хочете.

Днище

Я гратиму Пірама в солом'яно-жовтій бороді. Гратиму в оранжево-рудій бороді; гратиму в пурпурово-червоній бороді; або в бороді кольору французької крони—яскраво-жовтій бороді*.

Пігва

Деякі французські голови майже позбавлені волосся, отже нам би довелося тоді грати роль зовсім без бороди. Але, панове, ось ваші ролі. Я прошу вас, закликаю і благаю—вивчіть їх, будь ласка, до завтрашнього вечора. А ввечері приходьте у наляцовий ліс, що в одній милі від міста: при місячному сяйві ми влаштуємо пробу. Бо коли ми зберемось у місті, зійдеться натовп і наш задум стане

* Бороди, які називає Днище, ніяк не відповідають ролі, яку він має виконувати. В середньовічному театрі грими були дуже сталі. Названі вище бороди одягали виконавця ролей тиранів і лиходій.

усім відомий. Тим часом я складу реєстр усіх речей, що можуть згодитись для п'єси. Дуже прошу, не обдуріть мене.

Д н и щ е

Приїдемо неодмінно. Там зробити пробу буде дуже хороше, напрочуд сміливо.

П і г в а

Готуйтеся, будь ласка. Прощайте! Зустрічання—біля герцогового дуба.

Д н и щ е

Гаразд! Хоч пропади, а прийди!

[Виходять

ДІЯ ДРУГА

СЦЕНА 1

Ліс біля Афін.

Входять з різних боків Ельф і Пек.

Пек

Добридень, дух! Куди зібрались ви?

Ельф

По долинах, над горами,
Крізь кущі і терники,
Понад лісом, над садами,
Крізь вогонь, на дно ріки,
Лину швидко у простори,
Я прудкіша, ніж зорі.
Я росою луг кроплю,
Я царицю фей люблю.
Комашки-служники завзяті,
Ясні в них, вкриті злотом шати,
Чудовий там блищить гранат,

І він ховає аромат.
Для буквиць треба позбирать росинки,
Для них сережки—це перлинки.
Нечемний дух, прощай! Потворний ти.
За мить цариця з'явиться сюди.

Пек

Наш цар дає вночі сьогодні свято.
Його цариці краще уникати,
Поки не стихне Оберона гнів,
Є хлопчик між царициних пажів,
Украдений в Індійського султана,
Вона його оберіга старанно.
Ревнивий Оберон серед лісів
Блукати б разом з хлопчиком хотів,
Тітанія не згодна з тим, дитину
Вона голубить, пестить щогодини.
Зустрінувшись в гаю, в погідний час
Вони почнуть сваритися якраз.
А ельфи, страхом сповнені, в нестямі
Ховаються тоді під жолудями.

Ельф

За описом тебе впізнала я.
Ти—хитрий дух. Адже твоє ім'я —
Робін веселий... Ти наводиш страх
На всіх дівчат селянських по ночах,
Ручні млини псуєш ти безнастанно,
І не даєш сколочувать сметану,
Вершки з'їдаєш і псуєш вино,

Мандрівників заводиш у багно,
На тих, хто тебе кличе Пеком спритним,
Ти дивинися і приязно й привітно.
Це справді ти?!

Пек

Прадивий образ мій.

Я—дух веселий, мандрівник нічний.
Я Оберона здійснюю бажання.
Наслідую веселе кінське ржання,
Злих жеребців обманюю, і враз,
Перетворитись можу, хоч на час,
У яблуко печене в кухлі пива.
Захоче пити кумонька поштива,
Я раптом—плиг! тоді біда старій,
На груди пиво проливаю їй.
А тіті, що слова верзе сльозливі,
Я навіть можу здатись,—дивне диво,
Стільцем триногим... От кума з зітханням
Продовжує своє оповідання,
Я вислизну спід неї, на порозі
Кума лежить обличчям на підлозі,
Кахикає, і стогне, і кричить,
Зростає сміх навколо кожну мить.
Дивитися на це—та я то утіха.
Ось Оберон іде. Чекай біди!

Ельф

Ось наша пані наближа сюди.
*Входить Оберон із своїм почетом з одного боку.
а Тітанія—з другого.*

Оберон

Нас місяць звів, Тітанія прегорда!

Тітанія

Це Оберон ревнивий! Всі ідть!
Його зреклась я, й постілі його.

Оберон

Стривай, стривай! Чи я—тобі не муж?

Тітанія

В такому разі я—твоя дружина.
Ти кинув потай землю чарівну,
В якій, набравши вигляду Коріна *,
На флейті грав ясних пісень, любовних,
Закоханих Філіді **. Ти навіщо
Сюди прийшов з Індійської землі?
Аби присутнім бути на весіллі
У гордої цариці амазонок,
Що войовничо ходить у котурнах
І має шлюб тепер з Тезеєм взяти.
Сюди прийшов ти їм послати щастя?

Оберон

Невже тобі, Тітанія, не сором
Мені за Інполту дорікати,
Коли Тезея любиш ти сама?

* Корін — пастух, що згадується у „Буколіках“ Вергілія.

** Філіда — пастушка, про яку згадує Вергілій.

Адже його ти зоряної почі
Від Перігени * ніжною украла,
Примусила його порушити клятви
Аглаї, Аріадні, Антіопі **?

Тітанія

Це лиш примари ревності твоїх.
Нам не щастило від початку літа
Зібратись в лісі, на горі, в долині,
Біля струмка, навколо водоспаду,
Або на світлім березі морським,
Танок вести під шелестіння вітру,
Щоб окрик твій нам ігор не спинив.
Даремно нам вітри пісень співали,
І, щоб помститись, вкликали з моря
Тумани зловорожі. І на землю
Вони рясною зливою упали—
Далеко ріки вийшли з берегів.
Даремно тягне вля своє ярмо,
Орач даремно землю обробляє—
Зерно згниває у вогкій землі,
А колосок зеленим загибає.
Давно вже люди про живих забули.
Поля залиті, засіки порожні.
Від падежу ворони розжиріли.
І намул вкри висня веселих ігор,

* Перігена — дочка Сінуса, яку спокусив Тезей.

** Аглая — німфа, Антіона — цариця амазонок,
Аріадна — дочка царя Міноса, покинута Тезеем на
острові Наксос.

Не видно стежки в зелені рясній.
Де ж люди ті, що там блукати будуть?
Чекають смерті, щоб зима прийшла.
Вночі пісень ясних тепер не чути;
І нині місяць—володар річний,
Блідий від гніву, все повітря сповнив
Вологістю, рождаючи хвороби.
Усі часи змішались в метушні.
І падає мороз білоголовий
На свіжі пелюстки троянд червоних.
Старій зимі, її чоло крижане,
Немов на глум, прикрашають розквітлі
Ясні бутони, а весна і літо,
Зима і плідна осінь позміняли
Своє одіння пишне, і не може
Здивована земля їх розрізнити,
Хоч і сама вона створила їх.
Цей рій нещастя з'явився, безперечно,
Від наших сварок і роздорів наших.
Ми—їх причина, ми створили їх.

Оберон

Виною ти у всьому. Та й навіщо
Тітанії сваритись з Обероном?
Від тебе вимагаю я: віддай
Мені отого хлопчика.

Тітанія

Нізащо.
Я не віддам за королівство фей.

Бо матір того хлопчика була
Моєю жрицею. Ми з нею часто
На березі Нептуновім сиділи
В нічнім повітрі Індії, а потім
Лічили в морі кораблів вітрила,
Що вітер їх вагітними зробив.
Наслідуючи їх (вона в той час
Сама була вагітна), мов вітрило,
Вона пливла, гойдаючись привітно,
Шукаючи на березі окрас,
І поверталась з вантажем із мандрів.
Вона, нещасна, в пологах померла.
Її любила я—і через те
Я хлопчика люблю, його не кину.

Оберон

Надовго ти залишишся у лісі?

Тітанія

Покіль Тезея свято не скінчиться.
Коли ти з нами хочеш танцювати.
У місячнім промінні, то ходімо.
Як ні—прощай! Тебе я уникаю.

Оберон

Віддай дитину—я піду з тобою.

Тітанія

Я не віддам довіку.

(Ельфам)

Линьмо, феї,
Ми будемо лише сваритись з ним.
[Виходить Тітанія з усім своїм почетом.]

Оберон

Гаразд, іди. Але не вийдеш з лісу,
Аж доки не поміщуся я тобі.
Мій любий Пек, згадай лише: на скелі
Одного разу я сирену слухав,
Яка в дельфіна на хребті сиділа,
Співаючи так солодко і ніжно,
Що їй скорились буруни морські.
Небесні зорі падали на землю,
Аби послухать співів...

Пек

Пам'ятаю.

Оберон

І сталося, що саме в ту хвилину
Побачив я, ти ж бачити не міг,
Між зорею ясною і землею,
Озброєний стрілами, Купідон
Летів на крилах, натягнувши лука.
Він поціляв у чарівну весталку*,
Що заходом владає переможно.

* Весталка — жриця богині Вести, заступниці домашнього вогнища, яка зобов'язувалась зберегти невинність. В даному місці натяк на Єлізавету — „королеву-незайманицю“.

В перекладі славетного монологу Оберона перекладач змушений був трохи відійти від оригіналу. У Шекспіра

Пустив стрілу він з силою такою,
 Мов не одне, а тисячу сердець
 Хотів прострелить. Вогняна стріла
 У проміннях ясних, вологих згасла.
 Зоря велична поміж хмар пливла,
 Не знаючи кохання, супокійна.
 Побачив я, куди стріла упала:
 На заході є квітка чарівна,
 Раніше біла, враз вона червона
 Зробилася. Ту квітку люди кличуть
 „Коханням лінощів“. Знайди ясну ту квітку.
 Коли її пелюсткою торкнутись
 До вії людини, що послухала стиха,
 Вона, збудившись, покохає того,
 Хто перший буде. Квітку ту знайди
 І повертай скоріше, аніж встигне
 Хоч милою пропливти левіафан*.

Пек

Я облечу весь світ лише за сорок
 Хвилини.

[Виходить]

мова йде про місяць, що його Оберон називає весталкою. Англіійською мовою місяць — тобто жіночого роду і, отже, образ цілком природний. Українською мовою — через те, що м і с я ц ь — чоловічого роду — порушується зміст образу. Через це тут замінено місяць — зіркою, що дозволило зберегти поетичну думку Шекспіра. Буквальний переклад в даному разі був би абсолютно нецільним. *Перекл.*

* Л е в і а ф а н — біблійна велетенська морська потвора.

Оберон

Тітанію поспулу розшукаю—
Її доторкнуся легенько до повік,
І першого, кого вона побачить,—
Хоч лев це буде, мавпа чи ведмідь,—
Вона ураз шалено покохає.
Коли ж від чар я визволю її,—
А в цьому допоможе інша квітка,—
Вона сама мені віддасть дитину.
Сюди ідуть. Зроблюся невидимий,
Послухаю, про що говорять люди.
Входять Деметрії і Єлена, що його переслідує.

Деметрії

Я не люблю тебе. Залиш мене.
То де Лізандр і Гермія прекрасна?
Його уб'ю—вона мене убила.
Сказала ти—вони сховались в лісі.
У дикім лісі нині став я дикий.
Іди собі, облиш мене в спокої.

Єлена

Для мене ти—магніт жорстокосердний,
Хоч не залізо тягнеш ти, а серце,
Вірніше сталі. Ти не будь магнітом—
І я тебе залишу в супокої.

Деметрії

Я спокушав вас? Кликав чарівною?
Хіба одверто не сказав одразу,
Що не люблю вас і не полюблю?

Єлена

І через це я мірно вас люблю.
Я спаньєл ваш, Деметрій, вдарте мене,
Ще більше буду ластитись до вас.
Я буду вашим спаньєлом—штовхайте,
Женіть і лайте, та дозвольте тільки
Мені за вами потихеньку йти.
Усі місця хороші для любові,
А не для мене буде найдорожче—
Для вас я буду наче та собачка.

Деметрій

Ненависті не спокушай моєї.
Захворів я, поглянувши на тебе.

Єлена

Захворюю—коли не бачу вас.

Деметрій

Ви шкодите невинності своїй,
Лишивши місто і життя віддавши
Мужчині, що не любить зовсім вас,
Нічним випадком, намовлянням злісним
Місцевості похмурої, піддавши
Скарби свого безцінного дівочтва.

Єлена

Чеснота ваша захистить мене.
Коли я бачу вас—підма зникає

І через це тепер не ніч похмура,
І ліс оцей віднині не безлюдний,
Коли самі для мене ви—весь світ.
Чи можу я самотньою назватись,
Коли на мене всесвіт поглядає?

Деметрій

Втечу від тебе і сховаюсь в лісі,
І хижим звірям залишу тебе.

Єлена

З них найлютіший має ліпше серце,
І зміняться усі казки віднині—
За Аполлоном поженеться Дафна*,
Голубка здоганятиме грифона**,
Олень за тигром буде поспішати.
Гонитва марна, якщо вже хоробрість
Тікає, бо злякалась боягузтва.

Деметрій

Набридли ці розмови; я їду вже.
Коли ж мене ти не покинеш, знай:
Тобі у лісі я вчиню образу.

Єлена

Та на ланах, у місті і у храмі
Мене ви ображали повсякчас.

* Аполлон переслідував німфу Дафну, яка була перетворена на її просьбу в лаврове дерево („Метаморфози“ Овідія).

** Грифон — хижий птах.

Образи ваші нас, жінок, ганьблять.
Мужчина має за любов змагатись,
Жінки нещасні мусять підкорятись.

[Виходить Деметрій.]

Хай смерть іде! Розвіється відчай,
Від любих рук вмирати—світлий рай.

[Виходить.]

Оберон

Не бійся, німфо, я зроблю що треба.
Від нього ти підеш, а він—до тебе.

Повертається Пек.

Приніс ти квітку, мандрівниче мій?

Пек

Оце вона.

Оберон

Давай її сюди!

Горбок я знаю, диким тмином вкритий,
Сплелися там фіалок ніжні квіти
Наметом пишним; жимолость ясна,
Мускатні рози обійма вона.
І там Тітанія проводить ночі,
Аж доки сон її не заплющить очі.
Залишить змійка шкіру там строкату.
І ельфіві в ній зручно спочивати.
Я капиу соком квітки в очі її,
І сповниться вона облудних мрій.
Ти квітку теж візьми. Поміж кущами

Знайди красуню,—любить до нестями
Зухвальця юнака прекрасного. Тому
Ти соком квітки очі змаж йому,
Щоб дівчину він покохав завзято.
Тобі його неважко розшукати—
Він у плаці афінському. В гаю
Чарівна квітка явить міць свою.
Наказую—здійсни мої бажання.
Нехай він буде вірний у коханні!
І повертайсь до перших півнів ти.

Пек

Готовий слугувати вам—завжди.

[Виходять.]

СЦЕНА 2

Інна частина лісу.

Входить Тітанія із своїм почетом.

Тітанія

Ведіть танок, усі пісень співайте,
І на малу хвилину відійдіть:
Хто гробаків вбивав в трояндах ніжних,
А хто вбивати лютих кажанів,
Щоб ельфи одягнули їхні крила,
А інші підуть пугача лякати,
Щоб не дивився він вночі на нас.
Пісень почніть співати; відпочить
Я хочу, бо втомилась.

Пісня

1-й Ельф

Зла ехидна, відійди,
Заховайся, мідяниця,
З їжаками разом ти —
Не загрожуй сну цариці.

Хор

Філомела * на землі
Хай веде—люлі-люлі.
Так—люлі-люлі-люлі.
Згубних чар
Лихий пожар
Не знайде її в імлі.
На добраніч, люлі-лі.

1-й Ельф

Тонконогі павуки,
Не робіть цариці лиха,
Злі комахи, слимаки,
У пітьмі зникайте стиха.

Хор

Філомела на землі
Хай веде—люлі-люлі.
Так—люлі-люлі-люлі.
Згубних чар
Лихий пожар
Не знайде її в імлі.
На добраніч, люлі-лі.

* Філомела — соловей.

2-й Ельф

Тихо все! Ходім мерщій.
Ти лишайся, вартовий!

[Всі виходять.]

Тітанія спить.

Входить Оберон і видавлює сок квітки в очі Тітанії.

Оберон

Коли прокинешся зі сну,
Полюбиш ти за мить одну.
Хоч буде не ведмідь старий,
Козел, чи барс, чи кіт гидкий,
Він буде для очей твоїх
Немов ясний красунь—жених.
Потвору покохаєш ти.

[Зникає.]

Входять Лізандр і Гермія.

Лізандр

Кохана, вас блукання потопили.
Та й в лісі стежки не знаходжу я.
Спочиньте трохи—сон надасть вам сили,
Діждемось в лісі радісного дня.

Гермія

Знайдіть для себе лжко, вкрите млою,
На купину схилюсь я головою.

Лізандр

Грудь біля груді і серце з серцем знов,
Одна в нас постіль, бо одна любов.

Гермія

Лізандр, любий, прошу, відійдіть.
Для себе інше ліжко ви знайдіть.

Лізандр

Не мав гидкого і на думці я.
О, прошу, вір мені, любов моя.
Коли у нас тепер чуття незмінні,
То я гадав, що і душа—єдина.
Як груди з грудьми, серце з серцем спільно
Спочити можуть певно, нероздільно.
Та я відомий щирістю своєю,
Не забрудню я нині ліжка—лжею.

Гермія

Хоч ви словами граєтесь препишно,
Не припущу я і в думках своїх,
Що міг Лізандр таїти в серці гріх.
Від мене відійдіть, о друже ніжний.
І буде не для нас обох утішно.
Спочиньте далі, в лісі, друже мій.
Як нам говорить звичай золотий.
Розійдемося. Тож на добраніч, любий.
Любіть мене до смерті і до згуби!

Лізандр

Амінь! Амінь! Клянусь своїм життям,
Що кривди завдавать не хочу взм.
Надасть тобі хай сили сон безгрішний.

Гермія

Спокійно спи! Добраніч, друже ніжний!

Засипають.

Входить Пек.

Пек

Ліс навкруг я обійшов,
Юнака в нім не знайшов.
Не торкнулась вік його
Квітка пана могого.
Ніч. Мовчання. Хто це там?
Ось афінянин. Не сам.
Тут дівчатко на землі
Спить потомлене в імлі.
Ось хто дівчатко із Афін
Відкинув!.. Це напевне він.
Ним відштовхнута дівчина
Тут сумна з любові гине.
Я твоїх торкнуся вій,
І любов в душі твоїй
Спалахне, немов пожежа.
Знай же силу владних чар.
Зникну я—і зникне сон.
Жде на мене Оберон.

[Зникає.]

Входять Деметрій і Єлена, що його переслідують.

Єлена

Спинись на мить, а потім убивай!

Деметрій

Облиш мене! Іду я! Прощавай!

Єлена

Мене покинеш в лісі? Темний він...

Деметрій

Лишайся тут, а я піду один.

[Виходить.]

Єлена

Втомилася у цій гонитві я!
Чим більш прохань, тим менше співчуття.
А Гермія? Мов зорі серед ночі,
На небесах її сяють очі.
Невже від сліз? Я плачу кожную мить,
Але до неї серцем він стремить.
Потворна я, немов ведмідь жажливий,
І через це тікає полохливий.
Я подивилась в люстро,—чом брехать.
Аби себе і Гермію зрівняли.
Що бачу я? Лізандр тут лежить?
Він мертвий? Ні. Здається, тільки спить...
Лізандр, друже, годі вже вам спати...

Лізандр

(прокидається)

За вас в огонь я кинуся завзято,
Ясна Єлена. Душу всю твою
Прозорими очима пізнаю.
Деметрій де? Я зменшу лютю свою.
Коли його своїм мечем заб'ю.

Єлена

Так не кажіть. Мені це серце крає.
Нехай Деметрій—Гермію кохає,
Та ж вас кохає Гермія ясна.

это Лізандр

Облиште це, Єлена чарівна!
Набридла відтепер мені вона.
Не Гермію, люблю Єлену палко,
Голубка—ви, вона—потворна галка.
І каже розум—володар людський—
„Не можна з вами і рівнятись ти“.
Не можуть дочасу досягнути лози,
Так дочасу мій не досягнув розум.
Але тепер він до кінця розцвів,
І за собою всі чуття повів.
В твоїх очах знаходжу я востаннє
Найкращу повість про ясне кохання.

Єлена

Нових страждань діждалася я знов,
Гідке знущання ця твоя любов.
Скажіть мені, невже для вас замало,
Що ласки я Деметрія не знала?
Знущаетесь ви з мене тяжко й люто,
Щоб власний сором я могла збагнути.
Клянуся—залицяючись до мене,
Гідкий ви вчинок робите й мерзенний.
І мушу я сказати вам: повік
Того не вчинить інший чоловік.

Мене Деметрій ображав весь час.
Неуже чекати кривди і під вас?

[Виходить.

Лізандр

Вона не бачить Гермій.

(До Гермій.)

А ти

Мене старанно уникай завжди.
Хто ласощів покуштував багато,
Не буде їх вже більше споживати.
Обурює одвічно ересь тих,
Хто був раніш занурений у гріх.
Від ересі своєї визволяюся.
Ненавиджу тебе я навк зрікаюся.
Живе в душі Єлена, і вона—
Владарка світла, любя, чарівна.

[Виходить.

Гермія

(прокидаючись)

Лізандр, коханий! Гину! Смерть моя!
Та що робити? Ах! Гидка змія...
Тремчу уся, коли лишегадаю...
Жахливий сон. Я ледве не вмираю.
Страшна змія мені впила у душу.
А ти—повз мене ти пройшов байдужий.
Лізандр, мій любий! О, дружино мій,
Мене покинув ти в імлі страшній.

Тебе благаю... Де ти? Відгукнися,
Коханий! Страшно! Де ти? Відзовися!
То мушу я на розшуки піти,
Знайти його чи власну смерть знайти.

[Виходить.]

ДІЯ ТРЕТЯ

СЦЕНА 1

Ліс.

Тітанія спить.

*Входять Пігва, Рубанок, Днище, Флейта, Рило і
Заморш.*

Днище

Усі тут зібрались?

Пігва

Усі, усі. Тут напрочуд зручне місце для нашої проби. Той зелений муріжок буде нашою сценою, той куш голоду правитиме за вибраньню—отже, можемо ми провести виставу, немов у присутності самого герцога.

Днище

Гітер Пігва...

Пігва

Що скажете, хоробрий Днище?

Д н и щ е

В цій комедії про Пірама і Фізбу є речі, що навряд чи комусь сподобаються. Поперше, Пірам вихоплює меч, щоб стратити собі віку, а дами цього терпіти не можуть. Що ви скажете на це?

Р и л о

Пресвята мати, воно й справді страхіливо!

З а м о р и ш

Доведеться, мабуть, наприкінці п'єси скоротити самогубство.

Д н и щ е

Аж ніяк. Я вигадав чудесну штуку, яка усю справу розв'яже. Напишіть пролог і нехай він доповість, що ми своїми мечами не можемо наробити багато біди і що Пірам насправді себе не вбиває. Для того щоб заспокоїти їх—скажіть також, що Пірам це не справжній Пірам, а ткач Днище.

П і г в а

Гаразд, ми напишемо такий пролог. Накажемо його зробити восьми- і шестискладовими віршами.

Д н и щ е

Не шкодуйте зайвих двох складів: нехай вони усі будуть восьмискладові.

Р и л о

А лева дами не перелякаються?

Замориш

Перелякаються, напевне перелякаються.

Днище

Панове, що річ потрібно обміркувати як слід: вивести лева до жінок... боронь боже, як це небезпечно. Адже немає більш страхітливого птаха, аніж лев, та ще й живий. Над ним варт замислитись.

Рило

Тоді нехай другий пролог пояснить, що лев це зовсім не лев.

Днище

Ви мусите виконавця лев'ячої ролі назвати на ім'я, до того ж нехай половина його обличчя вийде зі-під лев'ячої шиї, а він сам буде розмовляти в такому дефектному роді: „Пані“, або „Прекрасношановні добродійки, я хочу“, або „Я хочу просити“, або „Я благаю вас не лякатись і не тремтіти, я відповідаю своїм життям проти вашого. Коли ви гадаєте, що я сюди прийшов як лев—смерть моя. Це неправда, я така ж людина, як і ви всі“. А тут йому треба назвати себе, от так просто і сказати: „Я тесляр Рубанок“.

Пігва

Гаразд, так і зробимо. Тепер лишилось нам перебороти ще дві труднощі: як зробити місячне світло в кімнаті? Адже ви знаєте: Пірам призначив побачення Фізбі при місячному сяві.

Рило

А місяць буде в ніч нашої вистави?

Днище

Календар! Календар! Подивіться в альманах: шукайте місяць. Шукайте місяць

Пігва

Так, місяць буде спітити.

Днище

Чудово. Тоді лишається тільки відчинити вікно у великій залі, де ми будемо грати, а місяць сяятиме крізь вікно.

Пігва

Справді. Проте, можна і так зробити: хтонебудь увійде з кущем і ліхтарем і пояснить, що він прийшов, щоб фігурувати, тобто зображувати місячне світло. Гаразд. Але є друга перешкода: нам потрібний у кімнаті мур, тому що за п'есою Пірам і Фізба розмовляють крізь щілину в стіні.

Рило

Стіну втягнути в кімнату не пощастить. Як ваша думка, пане Днище?

Днище

Нехай хтонебудь заграє роль стіни. Ми його підмоостимо штукатуркою, цеглою або вапном. От усі й зрозуміють, що це стіна. До того, нехай він

пальці тримає ось так, а крізь цю щілину Пірам і Фізба будуть перешіптуватись.

Пігва

Коли це все можна обладнать—тоді гаразд.

Сідайте, і нехай кожен читає свою роль. Пірам, тобі починати. Як тільки вичерпаєте текст, ховайтесь у кущі. Робіть і ви так само.

Входить Пек і стає позаду них.

Пек

Який зібрався тут народ нікчемний?

Цариця недалеко звідси спить.

Вистава в них? Я буду глядачем.

Коли ж потреба виникне—я актором.

Пігва

Починай, Пірам. Фізба, виходь наперед.

Днище

„О, Фізба, квітка ніжна, запічна...“

Пігва

Ні, запашна, запашна!

Днище

„...О, Фізба—квітка ніжна, запашна!

Цей аромат—він, Фізба, подих твій.

Я чую голос. Тут лишилися трохи.

Повернеться коханець молодий“.

[Виходить.]

Пек

(набік)

Це, мабуть, найбезглуздіший з Пірамів!

Флейта

[Виходить.

Тепер мені казати?

Пігва

Звичайно, вам. Майте на увазі—він тільки пішов подивитись, що там за шум, і негайно повернеться.

Флейта

„О, чарівний Пірам, біліший від лілей,
Ясніший від троянд, що на кущах зростають,
Перлина з всіх перлин, о любий Іудей,
Мій любий кінь, що втоми вік не знає,
Пірам, тебе я жду при Ніновій гробниці“.

Пігва

При Нуновій гробниці. Але ви зарано говорите: це ваша відповідь на слова Пірама. Що ж, ви хочете всю роль ураз проказати? Пірам, де ж ви поділись? Ви ж пропустили репліку—„що втоми вік не знає“.

Входять Пек і Днище з осяччою головою на плечах

Флейта

О! „Мій любий кінь, що втоми вік не знає“.

Днище

„Хоч я красунь ясний, тебе люблю я, Фізбо“.

Пігва

Жах! Диво! Тут сатаніські справи! Молитись,
панове, молитись треба! Тікайте, панове! На поміч!
[Виходять Пігва, Рубанок, Флейта, Рилю і Забориш.]

Пек

Крізь драговини і кущі тернові
Вас пожену, то вибухну вогнем,
З'явлюсь ураз ведмедем безголовим,
Собакою і вепрем і конем.
Ричати буду, гавкати, палити.
Мов пес, ведмідь або вогонь неситий.

[Виходить.]

Днище

Навіщо вони тікають? Напевно хочуть мене
перелякати.

Повсртається Рилю.

Рилю

Днище! Що сталося з вами? Що я бачу на
ваших плечах?

Днище

Що ви бачите? Власну осячу голову ви бачите
напевно!

[Виходить Рилю.]

Входить Пігва.

Пігва

Хай бог тебе захистить, Днище, хай бог захистить!
Тебе, мабуть, причарували!

[Виходить.

Днище

Я бачу наскрізь їхнє крутіїство. Вони хочуть мене перетворити на осла. Налякати мене... Ще б пак. Я з місця не зйду—нехай роблять все, що хочуть. Я собі пройдуся ладненько, пісеньку за-співаю: нехай зрозуміють, що я нікого не боюся.

(Співає.)

„Гей, чорний дрізд, чорнявий птах,
Твій дзюб жовтогарячий,
Є сірий дрізд, а на кущах
Маленька пташка плаче“.

Тітанія

(прокидаючись)

На лівкові з троянд мені співає ангел?

Днище

(співає)

„І щиголь з ним і горобці,
Зозуля галаслива,—
До неї певно всі людці
Звернуться: „ти брехлива“.

Та я справді, як змагатись з цим дурним птахом?
І хто не скаже йому, хоч він довіку куватиме,
„ти брешеш?“

Тітанія

Людино любя, заспівай, благаю.
Твій ніжний голос слух чарує мій.
Твій світлий образ підкоряє очі.
І нині я признатися вам маю:
Прекрасний друже, щиро вас кохаю.

Днище

Мені здається, добродійко, це не занадто розумно.
Проте, кажучи правду, любов і розум часто на
цьому світі в розладі перебувають—школа, що
сусіди добрі їх не помирять. Ось воно! Про слушний
випадок у мене і жарт наготові.

Тітанія

Розумний ти і разом ти—прекрасний.

Днище

Ну, це також занадто гучно сказано. Проте, якби
у мене вистачило розуму знайти шлях з лісу—а
мене було б цього доволі.

Тітанія

Покинуть ліс? Не варто я намагатись.
Добром чи злом, а треба тут zostатись.
Царицю ельфів нині бачиш ти,
А тепле літо в нас живе завжди.
Тебе люблю, нам разом бути треба,
Приставляю ельфів-служників до тебе.
Хай ловлять перли в глибині морських,
Оберігають сон чудесний твій.

Звільню я душу — кинеш плоть огидну
І увійдеш в родину ельфів рідну.
Метелик! Горошок! Павутинко! Гірчице
зернятко!

Входять чотири ельфи.

1-й Ельф

Я тут!

2-й Ельф

Я тут!

3-й Ельф

Я тут!

4-й Ельф

Я тут!

Всі разом

Куди летіти?

Тітанія

Поводьтесь чемно, ввічливо із гостем.
Йому стрибками, танцем догоджайте,
Йому всі абрикоси віддавайте;
І соком виноградним напувайте;
У бджіл для нього меду здобувайте;
Ім ланки воскові пообривайте,
Та смолоскипи з лапок поробляйте;
Для цього світлячків ви розшукайте.
Його у лівко спати проводжайте.
В метеликів їх крильця відбирайте,
І світло місячне від нього закривайте.
Голівки перед ним усі схиляйте!

1-й Ельф

Вітаю смертного!

2-й Ельф

Вітаю!

3-й Ельф

Я також!

Днище

Сердечно радий вітати вашу милість. Чи не можна довідатись про ім'я вашої милості?

Павутинка

Павутинка.

Днище

Дуже радий буду з вами познайомитись ближче, люб'язна пані Павутинка. Коли я вколю собі пальця, неодмінно звернусь по вашу допомогу. Як вас звати, шановний пане?

Душистий горошок.

Душистий горошок.

Днище

Дозволю собі вклонитись вашому таткові — пану Стручкові й вашій матусі — Горошині. Найніжніший пан Душистий горошок, я сподіваюсь, що із вами теж встигну зазнайомитись ближче. Ваше ім'я, пане мій?

Гірчи́чне зерно

Гірчи́чне зерно.

Днище

Найніжніший пане Гірчи́чне зерно. Мені добре відомі страждання ваші... Цей велетень М'ясо знищив багатьох членів вашої родини. Запевняю вас— мені часто доводилось проливати сльози завдяки вашій родині. Радий буду зазнайомитись з вами ще ближче, любий пане Гірчи́чне Зернятко.

Тітанія

Ведіть його в притулок мій спокійний,
Над нами місяць плаче в вишині,
І хилить квіти голови ясні
В журбі німій, гіркій і безнадійній.
Іди вперед, мій любий—серцемрійний.

[Виходять.]

СЦЕНА 2

Інша частина лісу.

Входить Оберон.

Оберон

Я хочу знати—прокинулась цариця?
І хто потрапив їй на очі перший?
Кого вона шалено покохала?
Ось мій посол. Що, жартівливий дух?
У лісі трапилось подій чимало?

Входить Пек.

Пек

Цариця враз потвору покохала.
Вона, в альтанці схована своїй,
Дрімала у обіймах сонних мрій,
І раптом майстрові, що в нас в Афінах
Працюють вдень, несуть тягар на спинах,
Зібралися на пробу—їхня гра
Пасує до Тезеева двора.
Найбільший з дурнів, справді—бевзь пихатий,
Що у виставі мав Пірама грати,
Серед кушів тихенько опочив.
Я з того скористався і вмістив
Йому на шию голову осячу.
До Фізби знов коханець той лелачий
Вертається. І враз вони від нього,
Мов дикі гуси від стрільця меткого,
Мов зграя галок, з вереском гидким,
Почувши пострілу страшного грім,
Злітає вгору й крикає завзято,
Так повтікали врозтіч всі хлоп'ята,
Підводячись і падаючи з ніг,
Афінян закликаючи своїх.
Хоробрості людям невистачало;
Тоді бездушне проти них повстало:
Терник украй їм одяг розіриав—
Капелюха нема, а де ж рукав?
Я всіх прогнав, злякавши до нестями,
Лишився той осел, що грав Пірама.
Коли ж година сонних мрій прийшла—
Цариця закохалася в осла!

Оберон

Все вийшло краще, ніж я міг гадати.
Чи юнака ти встиг причарувати
Тією квіткою, що я сказав?

Пек

Я все зробив. Афінянин ще спав,
Афінянка також лежала спляча.
Прокинувшись, він її побачить.

Входять Гермія і Деметрій.

Оберон

Це той юнак? До нього погляд звик.

Пек

Хоч жінка та ж, це—інший чоловік.

Деметрій

Закоханого гнівно відштовхнути?!
Цих лютих слів є гідний ворог лютий.

Гермія

Я дорікаю вам! І каже розум мій:
Ти—лютий ворог і убивця злий.
Коли Лізандр убитий був тобою,
Продовжуй далі, кров пролий рікою.
Убий мене!
Бо навіть день так світла не кохає,
Як мій Лізандр! І він мене лишає.
Твоя брехня розпалює мій гнів.

Повірю я,—хтось землю просвердлив,
І місяць вже проліз крізь те віконце
До антиподів—досадити сонцю.
Лізандра ти убив! Таємно і навмисно.
Про це говорить зір убивці злісний!

Деметрій

Дивлюсь на тебе мертвим зором я—
Мене жорстокість убива твоя.
Убивці погляд—мов ясна Венера,
Що осяває всі далекі сфери.

Гермія

Коханого не вернеш могого.
Деметрій, друг, віддай мені його!

Деметрій

Його віддам собакам на поживу.

Гермія

Смердючий пес! Мене на жінку ястиву
Ти враз перетворив. Лізандр убитий мій?
Нехай тебе забуде рід людський.
Жадаю правди. Хочу зрозуміти!
Коли він спав, коханого забити
Ти зміг, убивця злий! Тобі помщуся я!
Вчинила це гадюка, зла змія!
Потворний гад! Чиє подвійне жало
Таку страшну отруту випускало?

Деметрій

Даремно виявляєте свій гнів.
Лізандр живий, і я його не вбив,
І, певно, він, як і раніш, здоровий.

Гермія

О, повторіть, я прошу вас, це слово!

Деметрій

Яку ж за це дістану нагороду?

Гермія

Не бачити мого обличчя зроду.
І хоч Лізандр—мертвий чи живий,
Для мене ненависний вигляд твій.

Деметрій

[Виходить.]

Вона тепер в надмірнім хвилюванні,
Її здогнати—марні намагання.
Спочину тут. Я до злигоднів звик,
Мені не сплатить щастя сон-боржник.
Я ляжу і тихенько тут спочину,—
То, може, сон заплачить хоч частину.

(Лягав і засипав.)

Оберон

Що ти накоїв? Ти людей змішав!
Того, хто вірний був, зачарував,
В коханця ти відняв його відраду,
А зрадник знов занурений у зраду.

Пек

Я помилюся через згубний сон.
Один є чесний—зрадників мільйон.

Оберон

Ліс облети, як вітер легкокрилий,
Знайди мені у нім Єлену милу.
Від пристрасті захворіла вона,
Бліда, як тінь, самотня і сумна.
Ти замани її цієї ночі.
Я ж юнакові причарую очі.

Пек

Лечу, лечу—швидкіше від стріли,
Яку стрілець послав з тугого лука.

[Виходить.]

Оберон

Ранив Ерос молодий,
Квітки пелюсток живий.
Доторкнуся до його вія,
Він підійме погляд свій,—
В нім засяє чарівний
Образ дівчини ясний.
Як скінчиться сон німий,
Підкоритись мусиш ти.

Повертається Пек.

Пек

Володар летючих зграй,
Буде враз Єлена—знай.

З нею разом цей юнак,
Що мене поплутав так,
Закохався він—на сміх.
Чи подивимось на них?

Оберон

Відійдемо. Свари їхні
Сон розіб'ють враз утішний.

Пек

Не один, а двоє знов
Почуватимуть любов
До Єлени. В час оцей
Переплутати людей
Я люблю.

Входять Лізандр і Єлена.

Лізандр

Я прошу не на глум у вас кохання,
Глум і презирство—вороги сльозам.
Дивіться—плачу. Щирі почування
У власних клятвах я приношу вам.
Це щирості найкраща запорука.
Презирство де? Навіщо гнів і мука?

Єлена

Людину впізнаю в тобі лукаву,
Брехню і правду в'яжеш в боротьбі.
Ти Гермію покинув на знеславу,
Не допоможе присяга тобі.
На терези покласти клятви можна,
Вони легкі, немов казки порожні.

Лізандр

Я збожеволів, як її любив!

Єлена

Ти збожеволів, як її лишив.

Лізандр

Її, а не тебе, Деметрії любить.

Деметрія

(прокидаючись)

Єлена, ніжна німфа, мій кумир.
З чим можу, любя, твій зрівняти зір?
Кришталі темніший від очей ясних.
Червоні вишні любих вуст твоїх!
І навіть сніг у Таврії* нагорній,
Що вітер обвиває, стане чорним,
Як здіймеш руку. Хочу цілувати
Царицю світла в білості печаті!

Єлена

О, пекло люте! Ви обидва зразу
Умовились мені завдати образи.
І хоч ненависть повинні вас украї,
Ганьбою ви підсилили одчай,
Який в моїй душі тепер владає.
Презирство ваше—бідне серце крає.
Я за людей вважала досі вас—
Ви з дівчини глузуєте весь час.
Мене ви прославляєте ясною,

* Таврія — місцевість у Малій Азії.

Ненависті ж ви сповнені обое.
Змагались ви до Гермії в коханні,
Змагаєтеся в злобі до Єлени.
Яке звияжство! Мужність, що й казать,
Примусити заплакати дівча!
Найвища доблесть, вам скажу востанне —
Це піддавать слаbih істот знуцанню.

Ліза ндр

Деметрії, Гермію кохав єдину?
І ти любив і любив незмінно?
Від серця всього, за своїм бажанням
Тобі віддам я Гермії кохання.
Огож віддай Єлену ти мені.
Мої чуття незмінні і міцні.

Єлена

Багато слів, жорстоких і порожніх!

Деметрії

Я Гермію віддам вам без вагання.
Хоч я її любив — нема кохання.
У Гермії я в серці гостював,
Тепер його Єлені я віддав
Навіки.

Ліза ндр

Це брехня невміла!

Деметрії

Ганьбиш мое кохання ти щосили,
І за брехню заплатиш враз життям.
Сюди іде якраз любов твоя.

Входить Гермія.

Гермія

Похмура темрява страшної ночі
Підсилить слух, але вбиває очі.
Склепіла зір мій зловорожа мла,
Хоч зір мій відступив тоді безсилий,
Тебе знайшла я в лісі, друже милий.
Навіщо ти мене вночі покинув?

Лізандр

Я до кохання ніжним серцем линув.

Гермія

Скажи, до кого ти відчув любов?

Лізандр

Лізандр не міг любов таїти знов.
Єлени погляд світлий, променистий
Затьмарює зірки небесні, чисті.
Чом ти прийшла? Я ненависть мою
Тобі з презирством разом віддаю.

Гермія

То як думки із словом поєднати?

Єлена

Невже до них ви хочете пристати?
О, Гермія напастива! Зрадлива!
Ви змовилися з ними і зійшлися,
Щоб так жорстоко з мене глузувать.
Невже всі мрії, обітниці всі
Посестрами зробилися, години,

Що спільно ми провадили, коли
Час швидконогий, цей лихий розлучник,
Ми проклинали,—все тепер забуто,
Вся дружба шкільних років і дитинства?
Ми, Гермія,—як дві богині вправні,
Одною голкою одну творили квітку
За тим же пізерунком, потім разом
Співали пісню ми в єдинім тоні,
Неначе руки, голоси й думки
В однім містились тілі. Ми зростали,
Немов подвійна вишня, хоч роздільна,
Але у тій роздільності суцільна.
Дві ягоди, та на одній стеблині,
Два різних тіла, та з єдиним серцем,
Чи два щити, об'єднані гербом,
І зміцнені одним шоломом спільним.
Ви розриваєте кохання давнє.
Глузуєте з чоловіками разом
Іа бідного, нещасливого друга?!
Не дружній вчинок, не дівочий вчинок!
Зі мною разом—вас жінки засудять,
Хоч скривджено тепер мене одну.

Гермія

Мене дивує ця промова гнівна.
Не я глузую нині,—тільки ви.

Єлена

Хіба не ви Лізандра підбурили
За мною йти і вихвалять мене?

І не для вас закоханий Деметрій,
Який мене прогнав, немов собаку,
Тепер мене богинею ясною
І німфою назвав? Хіба пристали
Такі слова до тих, кого не любиш?
Навіщо б мав Лізандр відкидати
Любов, яка живе в його душі?
І ту любов і пристрасть відавати
Мені самій, коли б не ваша воля?
Хоч радості було у мене мало
І щастя не таке моє величне,
Хоч я люблю, але мене не люблять,—
Я жалощів, а не зневаги гідна.

Гермія

Не можу зрозуміти ваших слів.

Єлена

Продовжуйте журливість удавати,
Як відвернуся, то робіть гримаси,
Підморгуйте—оце ж веселий жарт
У хроніки потрібно записати.
Почтивості і жалощів і серія
Немає в вас—бо ви перетворили
Нещасну на сміховище. Тепер
Все викупить чи смерть, чи ала розлука.

Лізандр

Стривай, Єлена ніжна! І послухай—
Моя любов, життя, душа—Єлена!

Єлена

О, дивно!

Гермія

Друже, не знущайся з неї.

Де метрій

(до Лізандра)

Коли прохань замало, я примушу!

Лізандр

Прохання й твій наказ мені—байдужі.

Загрози і прохання відкидаю.

Єлена, я люблю тебе, життям

Своїм клянуся і віддам життя,

Щоб спростувати твердження брехливі.

Де метрій

Люблю я більше, ніж любить він може.

Лізандр

То доведи мечем свої слова!

Де метрій

Тоді ходім!

Гермія

Лізандр, в чому справа?

Лізандр

Геть, ефіопка!

Деметрій

Ні, мій пане, ні...

До бою ви готуетесь ніби,
Але ні кроку з місця. От хоробрість!

Лізандр

Геть, кішка, геть, реп'ях! Гидка тварюка!
Тебе ураз відкину, мов гадюку.

Гермія

Скажіть, навіщо ці слова потворні,
Мій друже?

Лізандр

„Друже“? Геть звідсіль, татарка!
Потворне зілля! Геть, гірка отрута!

Гермія

Жартуєте?

Єлена

Жартує, як і ви.

Лізандр

Деметрій, свого слова я додержу.

Деметрія

Але його ви не скріпили вчинком,
І через це не вірю вам тепер.

Лізандр

Що ж, мушу я тепер її забити?
Та хоч ненавиджу, цього не вдю!

Гермія

Ненависть ця страшніша над усе!
Я ненависна? Що! Невже змінилось?
І я—не Гермія? І не Лізандр ви?
Чи, може, врода зменшилась моя?
Мене любив ти—і вночі покинув.
Скажіть тоді... Невже,—рятуйте боги!—
Було це справді?

Лізандр

Так, життям клянуся.
З тобою не зустрівся б я повік.
Облиш надії, сумніви, шукання.
Кажу я правду: знай же—я люблю
Єлену, і ненавиджу тебе.

Гермія

Напасниця! Гидка, червива квітка!
Вночі закралась—і украла серце
Коханого! О, злодійка!

Єлена

Чудово!

Де ваша скромність? Де дівочий сором?
І лагідність? Ви прагнете довести
До гнівних слів мою стидливу мову?
Ганьба, ганьба тобі, брехлива лялька!

Гермія

Що! Лялька я? Тепер для мене ясно:
Вона його примусила зрівняти

Свій стан з моїм і вихваляла довго
Свою високу постать! Мабуть, нею
Його причарувала ти й зросла
В його очах, бо я від тебе менша!
Ти справді—стовп розписаний, травневий!
Хоч я й мала, проте зумію, певно,
Нігтями до твоїх очей дістатись.

Єлена

Я прошу вас, хоч з мене ви смієтесь,
Не дайте нам боротися. Не можу
Я гніватися довго—соромливість
Мені властива, як усім дівчатам.
Не дозволяйте битись їй. Хоч зростом
Вона від мене нижча, не вважайте,
Що я переборю її.

Гермія

Ізнов?

Єлена

О, Герміє! Вам гніватись не треба.
Я, Герміє, завжди любила вас
І тайни ваші зберігала міцно.
Лише тепер Деметрієві я,—
Бо я його любила міцно я ніжно,—
Про вашу втечу розказала. Він
За вами кинувся, а я за ним услід—
Любов'ю сповнена. І він мене прогнав,
Загрожував скалічити, убити.

Тепер, дозвольте, до Афін піду я
Із власним божевільям. Відпустіть.
Ви бачите: я проста і одверта.

Гермія

Тоді ідіть ви. Хто тримає вас?

Єлена

Шалене серце, що я тут лишаю.

Гермія

З Лізандром?

Єлена

Ні, з Деметрієм.

Лізандр

Єлена!

Ні не біясь. Вона тобі не страшна.

Деметрій

Напевно ні, хоч з нею спільник ти.

Єлена

Вона у гніві надто небезпечна,
Такою в школі теж вона була,
І хоч мала—проте несамовита.

Гермія

Як, знов „мала“? Лише „мала“ і край!
Чому ви їй дозволили знущатись?
Помщуся їй!

Лізандр

Геть, карлиця огидна!
В поганий час зачата в божевіллі,
Ти—недоросток, жолудь, бузина!

Деметрій

Навіщо це? Вона тебе не любить.
Облиш її—Єлена не для тебе.
Не захищай її,—коли ж посмієш
Любов до неї виявить, життям
За це заплатиш ти.

Лізандр

Тепер я вільний.
Ходім за мною—нині я доведем.
Хто з нас обох найбільш Єлені гідний.

Деметрій

Я за тобою? Ні, піду я поруч.

[Виходять Лізандр і Деметрій.]

Гермія

Ви винуваті в цій злочинній справі.
Стривайте!

Єлена

Ні. Я вам не довіряю.
І з ворогом лишатись не бажаю.
Хоч ваші руки від моїх швидкіші,
Та, певно, ноги у мене прудкіші.

[Виходить.]

Гермія

Що можу я сказати їй тепер?

[Виходить.

Оберон

Твоя вина, це помилка твоя!

Чи, може, ти усе зробив навмисно?

Пек

Повір, володар тіней, не навмисно.

Ти ж сам сказав:—знайдеш ти юнака

В плаці афінськім. Помилка яка?

Я все зробив і капнув сік урочий

Афінянину молодому в очі.

Проте, радю помилці отій,—

Завжди люблю сварити рід людський!

Оберон

Коханці праз зійдуться ненависні.

Нехай над ними темрява зависне.

Затьмар зірки і небосхил сховай,

Туман страшний, пекельний насувай,

Суперників зведи і збий з дороги,

Нехай нарізно заведуть їх ноги.

Деметрій, немов Лізандр, кляни,

Загрози надсилай йому страшні.

Немов Деметрій, налякай Лізандра,

Замуч їх так, щоб сон, зі смертю схожий,

З свинцем в ногах, на крилах кажанів

На землю їх, потомлених, звалив.

Травицею торкнись очей безсилиях—
Лізандра. В ній ясна, могутня сила—
Здіймать облуду із людських повік:
Він все побачить так, як бачить зник.
Прокинувшись, обман цей жартівливий
Вони за сон вважатимуть примхливий.
А до Афін підуть щасливі знов—
На все життя зв'язала їх любов.
Тим часом до цариці я полину—
Нехай вона віддасть мені дитину.
Кохання до потвори знищу я,
І мир постане в нас на все життя.

Пек

Володарю, лети являти чари,
Драконі ночі розбивають хмари,
Побачивши провісників зорі.
Вертають із блукань на цвинтарі
Загиблі душі. Ранок світлокрилий
Прогнав мерців назад у їх могили,
На дно морів, або углиб землі,
Куди проміння ще не досягли.
Вони від світла линуть полохливо,
Їх вабить ніч—красуня чорнобрива.

Оберон

Ні, не для нас—цих духів нижчих рія,
Моїм був другом—ранок молодий.
Я, мов лісник, блукаю на узліссі—
Вогнем на сході брами зайнялися,

І промінь сонця ніжний золотить
Нептунової глибини блакить.
Проте, мій друже, пам'ятай востаннє —
Усе скінчить потрібно до світання.

[Виходить.]

Пек

Вгору й вниз, вгору й вниз,
Я жену їх вгору й вниз.
Я жену їх в поле, в ліс.
Гоблін мчить їх вгору й вниз.
Один вже тут.

Входить Лізандр.

Лізандр

Деметрій, де ти? Хлопче гордішливий!

Пек

Я тут — з мечем. А де ти, полохливий?

Лізандр

До тебе я йду...

Пек

Ні, спершу пошукай.

Зручніше тут...

{Виходить Лізандр, ідучи за голосом.

Повертається Деметрій.

Деметрій

Лізандр, відповідай!

Відчув, напевно, страх? Сховався ти?
І голову ти заховав в куцах?

Пек

Ти—боягуз! У своєму завзятті
Зіркам небесним ти послав прокляття.
З кущами битись тільки здатний ти,
Хлопчисько, боягуз! Іди сюди!
Не меч тобі—батіг!

Деметрій

То ти сюди прийшов?

Пек

За мною йди. Я місце там знайшов.

[Виходять.]

Повертається Лізандр.

Лізандр

Попереду він і кличе всіх до бою,
До нього підійду—укрився млою...
Негідник, він зникає у пільмі.
Мечами досі не зустрілись ми.
Спід ніг моїх дорога пропадає!
Спочину тут.

(Лягає.)

Хай сонечко засяє!

Як сірий день займеться в вишині,
То, порог, ти зустрінешся мені.

(Засипає.)

Повертаються Пек і Деметрій.

Пек

Хо-хо! Ти, боягуз! Мерщій іди сюди.

Де метрій

Гей, боягуз! Зажди хвилину ти.
Тобі лише втікати від мене мило?!
Мені в обличчя глянути не сила?
Де ж ти?

Пек

Іди на голос мій.

Де метрій

Помічуся ввввв, боягуз лихий.
Коли тебе я тільки вдень зустріну,
Ураз діждешся смертної години.
Потомлений, я на вогкій землі
Лежатиму до ранку у імлі.

(Лягає і засинає.)

Повертається Елена.

Елена

О, довга ніч; похмура ночі мла,
Минай швидкіш! Хай сонце враз заблісне,
Щоб до Афін вернутись я змогла
Від тих людей, кому я ненависна.
О, сон, повіки хилиш ти журбі.
Я прошу тільки забуття собі.

(Лягає і засинає.)

Пек

Трое тут, одну до міри,—
Буде в нас тоді чотири.
Ось іде, бліда, сумна;
Купідона міць страшна.
Він дівчат зведе з ума.

Гермія

Не знала досі втоми я й печалі,
Мені поранив тіло злий терник.
Не можу йти, повзти не сила далі,
Не відчуваю зовсім власних ніг.
Спочину трохи. Прошу тебе, боже,
Хай міць твоя Лізандрові допоможе!

(Лягає і засипає.)

Пек

На землі
Сплять в імлі.
Сок я вам
Капну сам,
Розум вернете собі.

(Видаєлює сок квітки в очі Лізандра.)

Сон мина,
І ясна
Буде знов
Та любов,
Що тепер її забув.
Ледве сон тебе розв'яже,
Буде—як прислів'я каже:
„Забирай, що тебе в'яже“.
З Джеком буде Джіль,
Щасти їм звідусіль!
Бери кожен свою конячку, ✓
і все буде гаразд.

(Виходить)

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

СЦЕНА I

Ліс.

*Ліандр, Деметрій, Елена і Гермія сплять.
Входять Тітанія, Днище і Ельфи. Оберон невидимий
для них.*

Тітанія

Сідай сюди, тут л'жко квіти вкрили,
Рукою доторкнусь ланит ясних;
І покладу тепер троянди милі
Поверх великих, ніжних вух твоїх.

Днище

Де той Душистий горошок?

Душистий горошок

Я тут.

Днище

Почешіть мені в голові, Душистий горошок.
А де мадам Павутинка?

Павутинка

Тут.

Днище

Мадам Павутинка, дорога пані, візьміть свою сокиру, вбийте отого червоного джмеля, що сів на пелюстки чортополоха. І, добра пані, принесіть його медовий мішечок. Проте, не варто поспішати в цій справі, пані. Дивіться, не розірвіть того мішечка. Дуже було б мені сумно, коли б ви забруднились тим медом, пані. А де мусью Гірчичне зернятко?

Гірчичне зернятко

Тут.

Днище

Дозвольте стиснути вашу лапку, мусью Гірчичне зернятко. Прошу також, облиште свої церемонії, дорогий мусью.

Гірчичне зернятко

Чого зованте?

Днище

Нічого особливого. Прошу, допоможіть канцлерові Душистому горошку чесати мою голову. Мушу піти до цирульника, — волосся прикрило моє лице. Хоч я й осел, проте такий почутливий, що ледве де залоскоче волосинка, одразу — чеши.

Тітанія

Чи хочеш музику послухать, любий?

Днище

Вуха мої для музики достатньо розвинуті. Нехай заграють на костях і щипцях.

(Музика).

Тітанія

Коханий мій, ти, мабуть, їсти хочеш?

Днище

Мірка вівса згодилась би якраз. З охотою я б покуштував мірку вівса. Я, проте, не відмовився б і від в'язанки сіна. Хорошого сіна, запашного сіна, смачного сіна. Що може бути краще за це?

Тітанія

Швидкий мій ельф для тебе враз здобуде Горіхів свіжих в білчинім гнізді.

Днище

Як на мене—далеко краще трохи сухого гороху. Але прошу вас, накажіть своїм служникам, нехай вони мене не турбують. Я відчуваю бажання поспати.

Тітанія

Засни тепер в моїх обіймах ніжних,
Ви, ельфи, відійдіть, облиште нас.

[Виходять Ельфи.]

Так повітиця обіймає ніжно
Могутній дуб. Жіноподібний плющ
Навколо в'яза кільця обвиває.
Тебе люблю я! Мій коханий друже!

Засипає.

Входить Пек.

Оберон

(виходить уперед)

Сюди, мій Пек! Ти бачиш цю картину?
Мені шкода такого божевілля.
Йі зустрів я за годину в лісі—
Вона збирала трави ароматні
Для цього дурня. Я напав на неї.
Почав ганити, чом вона квітчає
Його чоло осяче і шорстке
Вінком розквітлх, ароматних квітів.
І роси ті, що в пелюстках бутонів
Виблискують, неначе східні перла.
Тепер тремтять, як слюзи на очах,
Зневажені приниженням своїм.
Коли вона мій тів страшний відчула,
То почала пробачення просити,
Я їй сказав,—нехай віддасть дитину.
Вже зроблено—і сльф його відіс
В мою державу, чарівну і сляну.
Тепер, коли дитина в мене, хочу
Від темних чар її звільнити вір.
Ти, любий Пек, цю голову осячу

З дурисвіта афінського зніми,
Щоб він, коли прокинеться, як інші,
Міг до Афін вернутися назад,
Вважаючи події цієї ночі
Сліпим марінням божевільних снів.
Тепер цариці—правду покажу.
Знов здобудеш розум свій,
Повернеш і зір ясний.
Всіх міцніш Діани квіти,
Іншим треба відступити.
Тітанія! Тебе чекає диво.

Тітанія

Мій Оберон! Який же сон жахливий,
Немов би закохалась я в осла.

Оберон

Ось любий твій.

Тітанія

То як же я могла?
Гидке його обличчя та огидне.

Оберон

Мовчання!—Пек, звільни оцю людину.
Тітанія, хай музика полине
І заспокоїть всім п'ятьом чуття.

Тітанія

Хай музика лунає понад ними.

Пек
(до Днища)

На все дивись безглуздими очима.

Оберон

О, ніжна музика! Любов моя!
Хай тихо коливається земля,
Навіки помирились ти і я.
Діждемось тільки завтрашнього дня,
Тезея повнять радісні чуття.
З Тезеєм разом четверо коханих
Свій будуть святкувати шлюб жаданий.

Пек.

Цар, спинися! День настав.
Жайворонок заспівав.

Оберон

О, цариця, в мить одну
Ми злетимо в вишину.
Облетимо світ земний,
Місяць спиниться блідий.

Титанія

Вгору лиймо: розкажи,
Що тут сталося вночі,
Як заснула я в імлі.

{Виходять.

Сурми.

Входять Тезей, Іпполіта. Егей з почетом.

Тезей

Підіть і розшукайте лісника.
Закінчено травневі всі обряди,
І день ясний зайнявся в небесах.
Любов моя, ти враз почути можеш
Веселу музику моїх собак.
Спустіть но свору в західній долині.
Скоріше розшукайте лісника!
З гори почуєм музику собак,
Повторену стократною луною.

Іпполіта

Була колись я з Кадмом і Гераклом,
Коли вони ведмедя в Крітським лісі
Собаками спартанськими цькували.
Не бачила такого полювання
Ніколи я. Ліси, струмки, долини,
І навіть небеса злились в луні.
Цей гамір вухо чарував мені.

Тезей

Мої собаки теж зі Спарти родом.
Поглянь на них. Роса їм вуха вкрила.
Стрункі, міцні, а стегна—як в биків,
Що у Фессалії зростали. Може,
Не швидко так біжать, та голоси
Підібрані у них, немов двіночки.
Ні в Кріті, ні в Фессалії, ні в Спарті
Такого не почуєш. Що таке?
Та авідки німфи ці?

Егея

Володарю, оце моя дочка,
А це дочка Недарова—Єлена.
Дивуюсь, що їх привело сюди.

Тезей

Щоб виконать обряд травневий вранці,
Вони піднялись і, про нас почувши,
Сюди прийшли, аби прикрасить свято.
Скажи, Егею, Гермія сьогодні
Про вибір свій звістити має нас?

Егея

Так, мій володарю.

Тезей

Нехай мисливці сурмами їх збудять.

Сурми і голоси.

Деметрій, Лізандр, Гермія і Єлена прокидаються і встають.

Добридень, друзі! Валентинів день
Зібрав пташок або коханців в пари?

Лізандр

Пробач, володарю.

Стає разом з іншими навколівки перед Тезеєм.

Тезей

Я прошу, встаньте.
Суперників і ворогів тут двоє:

То звідки це єднання дивовижне?
Ненависть зникла, ревності—за нею,
І вороги стають одразу мирні?

Ліза ндр

Я відповідь поплутану вам дам.
Напівпрокинувшись, напівпоснулий,
Не можу вам сказати, як прийшов
До цього лісу я, а втім, брехати
Не маю наміру. Мені здається,
Прийшов сюди я з Гермією разом,
Бо ми з Афін намислили втекти,
Щоб нас не міг скарать закон афінський.

Еге й

Доволі, мій володарю, доволі.
Покарання, покарання я прошу.
Вони втекти намислили! Деметрій,
Тебе я мене пограбувать хотіли.
У тебе вкрасть намислили дружину,
У мене—згоду на твоє весілля.

Деметрій

Ясна Єлена, пане мій, відкрила
Мені їх намір в лісі цім сховатись,
І я, шаленець, їх здогнать хотів.
Пшла я Єлена, щоб мене здогнати.
І ось, володарю, незнана сила,—
А тут вона була,—за мить убила
До Гермії мою мішну любов,

Неначе сніг розтанув під промінням.
І тільки спогад у моїй уяві
Лишився про оцю дитячу примху.
Моя любов, чуття мого серця
Одній відраді віддані тепер—
Ясній Єлені. Я її любив
До того ще, як Гермію побачив,
А потім, певно, зір захворів мій.
Тепер одужав я, тепер здоровий.
Єлену я люблю, тепер клянусь
Лишитися навіки вірним їй.

Тезей

В щасливий час ви нас зустріли, друзі.
Ви потім нам розкажете усе.
Егею, вам в проханні відмовляю.
Коханців, разом з нами, нерозривний
З'єднає шлюб у храмі пряснім.
Давно скінчився ранок. Ми спізнилися,
І полювання треба нам відкласти.
Ходімо до Афін. Цей шлюб потрібний
Нам обіцяє свято благодійне.
Ходімо, Іпполіто.

[Виходять Тезей, Іпполіта, Егей і почет.]

Деметрія

Все, що тут сталося,—темне і непевне,
Як гори, що ховаються за хмари.

Гермія

Мені здається, бачу все нарізно,
Усе подвоюється.

Єлена

І зі мною теж.
Здається, що Деметрій—самоцвіт.
Він мій і разом—ні.

Деметрій

Скажіть, це певно,
Що ми прокинулись? Мені здається,
Триває досі мрія. Чи насправді
Тут герцог був і з нами розмовляв?

Гермія

З ним разом батько мій.

Єлена

Та Іпполіта.

Лізаандр

Він нам звелів іти до храму разом.

Деметрій

Як це не сон—ходімо до Афін.
Хая кожен розповідь, що бачив він.

[Виходять.]

Днище
(прокидаючись)

Коли прийде моя репліка, покличете мене, і я відповім. Адже моя репліка: „О, чарівний Пірам“. Гей-го, Пітер Пігво! Флейто—майстер роздувальних міхів! Мідник Рило! Замориш! Боронь боже! Вони всі розбіглись, а мене покинули сплячого. Я бачив дивовижний сон. Я бачив такий сон, що немає людини, яка могла б розповісти, який це був сон. Людина перетвориться на осла, коли спробує його пояснити. Мені здавалось, я був... Мені здавалось, що з мене була... Проте, хай вважають за найгіршого блазня того, хто насмілиться сказати, що було, як мені здавалось, у мене. Око людське не чуло, вухо людське не бачило, рука людська не здатна розвинухати, язик людський—зрозуміти, серце—розповісти, що то був за сон. Я переконаю Пітера Пігву написати баладу під назвою: „Сон Днища“, бо в ньому не було ані днища, ані покришки. Я її співатиму під кінець вистави перед герцогом. Або краще заспіваю під час смерті—це буде далеко приємніше.

[Виходить.]

СЦЕНА 2

Афіни. Кімната в домі Пігви.

Входять Пігва, Флейта, Рило, Замориш.

Пігва

Чи ви послали по Днище? Він повернувся додому?

Замориш

Він зник. Напевно його перетворили.

Флейта

Коли він не повернеться—комедії нашої смерть.
Вона не піде, ніяк не піде.

Пігва

Аніяк не піде; ви не знайдете жодної людини
в цілях Афінах, яка б могла так виконати роль
Пірама.

Флейта

Ні, вам не знайти такої простої і делікатної
людини, як він.

Пігва

Так, він вродливий мужчина. З своїм ніжним
голосом він—справжній коханець.

Флейта

Ви мусите казати „куханець“, бо він справді
знається на кухні. А який же він коханець?

Входить Рубанок.

Рубанок

Панове, герцог повертається з храму. Там по-
женилося троє або двоє чоловіків та жінок. Якби
пощастило нам заграти комедію, могли б ми вийти
з люди.

Флейта

О, ніжний мій друг Днище! Ти загубив шість пенсів щоденного прибутку на все життя. Герцог мусів дати йому шість пенсів як виконавцеві Пірама. Вішайте мене, якби він їх не дістав. Шість пенсів за Пірама, або нічого.

Входить Днище.

Днище

Де ви, хлопці? Де ви, щирі друзі?

Пігва

Днище! О, який хоробрий день! О, яка щаслива година!

Днище

Панове, я вам можу розповісти справжнє диво. Тільки не запитуйте—яке, інакше буду я не справжній афінянин. Я вам розповім усе—слово до слова.

Пігва

Розкажіть, найніжніший Днище.

Днище

Жодного слова про себе. Все, що я вам хочу сказати, це те, що герцог пообідав. Заберіть свій одяг, прив'яжіть мотузки до своїх борід, нові стрічки до своїх танцювальних черевиків і негайно йдіть до палацу. Нехай кожен повторить свою

роль. Нашу виставу призначено і їй віддано пер-
шість перед усіма іншими. В усякому разі, нехай
Фізба одягне чисту білизну, а той, хто виконува-
тиме роль Лева, не обрізає собі нігтів, вони йому
згодяться замість лев'ячих пазурів. Крім того, любі
мої актори, не споживайте ані часнику, ані цибулі,
тому що необхідно, аби дихання наше було ніжне.
І, певно, ми почуємо, як усі казатимуть: „Приємна,
надзвичайно приємна комедія!“ Жодного слова
далі. Вперед! Вперед!

[Виходять.]

ДІЯ П'ЯТА

СЦЕНА 1

Афіни. Приміщення в палаці Тезея.

*Входять Тезей, Іпполіта, Філострат, вельможі
й почет.*

Іпполіта

Тезей, слова коханців дивовижні!

Тезей

В них більше мрій, ніж правди. Зроду-віку
Не вірив я казкам і мріям давнім.
Коханці—божевільні, їхній мозок
Кипучий на уяву і тому,
Мов джерело, на вигадки багатий,
І бачить він, чого не бачать інші.
Лунатики, коханці і поети
Є втіленням шаленої уяви.
Один побачить демонів мільйони,
Це божевільний. А коханець бідний

Вважатиме циганку за Єлену *.
Поета очі звикли поглядати
З небес на землю, а з землі на небо.
Поетова уява надає
Марінню—плоті, і перо поета
В яскраві образи, в яскраві форми
Свою уяву втілює навік.
Така у нас уява своєрідна,
Що допоможе людям серед ночі
Сприйняти куш хоч навіть за ведмедя.

Іпполіта

Але усе оповідання їхнє
І ця раптова зміна всіх бажань—
Це не лише ігра уяви марна,
А навпаки, це істина і правда,
Хоч нам вона здається дивовижним.
Входять Лізандр, Деметрій, Гермія, Елена.

Тезей

Ось і коханці, радіщами ситі.
Веселість, друзі, і любов прекрасна
Хая повнять вас!

Лізандр

Нехай любов і радість
Живуть завжди у вашому палаці.

* Елена, дружина царя Менелая,— уславлена красуна, зза якої виникла Троїська війна.

Тезе

Поглянемо, які забави втішні
Поможуть вбити вічність тригодинну,
Що відокремлює вечерю й сон.
А де звичайний розпорядник свят?
Чи він приготував виставу пишну,
Яка прискорить рух часу повільний?
Де Філострат?

Філострат

Я тут, Тезея могутній.

Тезея

Скажи, які готуєш нам забави?
Лінивий час прискорити чим можна?

Філострат

Я список всіх забав приготував.
Скажіть, яка вам більше до вподоби.

Передає список.

Тезея

(читає)

„Афінський євнух має проспівати
Під звуки арфи про війну кентаврів**.
Не треба. Я вже розповів кохання
Про славу мого родича Геракла.
„Вакханок** буйство, що в шаленім гніві

* Кентавр — міфічна істота, напівлюдина, напівкінь.

** Вакханки — жриці бога вина Діоніса, які, охоплені священним безумством, розірвали на частки фракійського поета Орфея.

Співця фракійського роздерли в лісі*.
Старе занадто. Бачив я виставу,
Коли звитяжцем повертався з Фів.
„Потрійно три камени*, що ридають
Над вченістю, померлою в жебрацтві“.
Це, певно, жарт, або сатира гостра,
Яка не личить на весільнім святі.
„Розтягнуто-коротка і кумедно-
Трагічна дія про Пірама й Фізбу“.
Смішна й трагічна. Стисла і простора.
Це—чорний сніг, або гаряча крига.
Та й як оті нерівності зрівняти?

Філострат

В цій п'есі, мій державцю, десять слів,
Вона коротша всіх вистав подібних.
Проте, державцю, десять слів тих—зайві
І непотрібні. Кожне слово в ній
Не до ладу, актори всі—кумедні.
Трагічне в ній, державцю мій, лише
Згибель смертна бідного Пірама.
Коли дивився я на їхню пробу,
То плакав гірко,—веселіших сліз
Повік в людей не викликала пристрасть.

Тезей

Хто в п'есі зайнятий?

* Камени—музи. Їх було дев'ять.

Філострат

Звичайні майстри, ясний державцю,
Що звикли руки докладать до діла,
А нині хочуть, натрудивши пам'ять,
Виставою весілля освятити.

Тезей

Подивимось II.

Філострат

О ні, державцю,
Це не для вас: адже я бачив п'єсу.
Вона—ніщо, ніщо у пілм світі.
Забавний тільки їхній труд старання,
Напружений в своїм бажанні ревнім
Вам догодити.

Тезей

П'єсу ми побачим.
Повік не можуть бути непотрібні
Обов'язку і широкі труди.
Хай увіядуть. Сідати прошу дам.

[Виходить Філострат.]

Іпполіта

Нестерпні вбозтєа, кволі намагання,
І смерть зусиль даремних.

Тезей

О, кохана!
Не буде їх у цій виставі бідня.

Іпполіта

Та він сказав—нема добра у п'єсі.

Тезей

То будемо самі до них добріші.
Іх помилки—для нас ясна утіха.
Там, де вони безсилі, ми оціним
Хороший намір.
Коли я приїздив кудись, для мене
Учених рій промови готував.
Та полотніли на очах вони,
Збивалися з шляху на середині,
І переляк вбивав промову пишну.
Вони тремтіли, забували слово,
Розгублені. Повірте, о кохана,
Знаходив я привіт в мовчанні їхнім
І в скромності великого усердя
Міг бачити велике красномовство.
Хоч, може, і проста кохання мова,
Але у ній правдиве кожне слово.

Входить Філострат.

Філострат

Коли дозволите, високість ваша,
Пролог готовий.

Тезей

Хай він увійде.

Сурми.

Входить Пігма—Пролог.

Пролог

„Вас ображати—дуже нам приємно.
Ми досягнемо справжнього вінця,
Щоб виявить майстерність нашу темну,
Що є початок нашого кінця.
Ось ми прийшли. І, справді, не на лихо,
Для нас згодиться глядачів любов.
Ми прагнемо вам дарувати втіху
І вашу ласку привернути знов.
Актори тут. Ми докладемо сили
Вам пояснити те, що зрозуміло“.

Тезей

Цей хлопець не звертає уваги на розділові знаки.

Лізандр

Він проскочив свій пролог, немов молодий же-
ребець, не визнаючи пауз. Звідси мораль, пане
мії: недосить казати, треба казати добре.

Іпполіта

Справді, він зіграв цей пролог, немов дитина на
флейті: є звуки, а бракує вміння зібрати їх до ладу.

Тезей

Його промова—поплутаний ланцюг—всі ланки
наявні, але в безладді. Хто далі?

Входять Пірам, Фізба, Стіна, Місячне світло і Лев.

Пролог

Панове, все незрозуміле вам
Ми пояснити будемо старанно:
Отой коханець молодий—Пірам,
А жінка—Фізба, це його кохана.
А хлопець в цеглі і в землі сирій—
Стіна, яка поміж коханців встряла,
Крізь щілину, що бачите у ній,
Вони говорять—дивного в тім мало.
Із псом, чагарником і ліхтарем
Тут світлий місяць, сяє він щосили.
Вночі коханців певно ми знайдем
На зустрічі у Нуновій могилі.
Цей звір страшний—усім відомий Лев.
Він Фізбу налякав вночі без краю.
І дівчина додому повертає.
Упав на землю шарф її ясний.
Загриз його на смерть цей лев потворний.
Пірам ажраз приходить молодий
І бачить шарф, убитий неповторно.
Ножем кривавим, цим ножем страшним
Пірам пробив свої криваві груди,
Себе убила Фізба, стрівшись з ним,
Під деревом. Про все, що далі буде,
Стіна і Місяць, Фізба і Пірам
Докладно зможуть розповісти вам*.

*(Виходять Пролог, Фізба,
Лев і Місячне світло.)*

Тезея

Цікаво, чи розмовлятиме і Лев?

Деметрій

Нічого дивного; чому б Леву не розмовляти,
коли весь час розмовляє така сила ослів?

Стіна

„Я—Рило, мідник, в п'єсі роль Стіни
Виконувать призначено мені.

І в тій стіні, про це коханці знали,

Є щілина—відтулина чимала.

І біля неї зустрічались там

Опівночі і Фіаба і Пірам.

А вапну, цеглу я несу з собою,

Як доказ того, що я став стіною...

Ліворуч і праворуч—тут стіна,

Сюди приходять хлопці і вона”.

Тезея

Невже справжні вапно і цегла можуть розпо-
пляти краще?

Деметрій

Це найдотепніша стіна, яку я бачив зроду.

Тезея

Пірам підходить до мура: увага!

Повертається Пірам.

Пірам

„Ніч злісноока. Темна ніч, страшна.

(Бо серед ночі не бува світання.)

О ніч! О ніч! Жахлива і сумна.

Невже забула Фізба обіцяння?

О ти, стіна, улюблена стіна,

Батьків садиби ділиш неохоче,

О ти, стіна, улюблена стіна.

Хай в щілину мої поглянуть очі!

Стіна розчепірює пальці.

Подяка щира. Слава небесам!

Що бачу я? Там Фізби я не бачу.

Чому блаженство невидиме нам?

Тебе клянучи, стіна, і гірко плачу“.

Тезей

Мені здається, коли стіна володіє почуттям, вона
почне його проклинати також.

Пірам

Ні, державцю, це її зовсім не личить. „Тебе
клянучи, стіна!“, це вже репліка Фізби — і час її
виходити на сцену, а мені — бачити її крізь стіну.
Ви побачите — все трапиться саме так, як я вам
кажу. Ось вона іде.

Входить Фізба.

Фізба

„Стіна, ти — свідок скарг і сліз міцних,

Коли розлуку я кляла незмінно,

Та цілували вишні вуст моїх
Лише каміння і сувору глину*.

Пірам

„Я бачу голос—підляду ізнов.
Обличчя Фізби там почую вірне.
О, Фізбо!“

Фізба

„Так, це ти, моя любов?“

Пірам

„О так, це я! Коханець твій безмірний,
Немов Лімандр*—улюбленець я твій!“

Фізба

„Елена** я—мій друже дорогий“.

Пірам

„Шафал Прокрусу*** теж любив чимало“.

Фізба

„Сама Прокруса любить так Шафала“.

Пірам

„Цілуй мене крізь щілину в стіні“.

Фізба

„Лише стіна судилася мені“.

* Лімандр — перекручене Леандр.

** Елена, треба Геро. Учасники п'єси про Пірама і Фізбу* хочуть назвати імена нещасних коханих — Геро і Леандра.

*** Те саме. Замість „Шафал Прокрусу“ треба „Шафал Прокріс“.

Пірам

„Побачимось при Нуновій могилі“.

Фізба

„Жива чи мертва, я прийду, мій милий“.

[Виходять Пірам і Фізба.]

Стіна

„Стіна допіру роль свою скінчила,
Стіна допіру сцену залишила“.

[Виходить.]

Тезей

Ну от, стіна поміж сусідами впала.

Деметрій

Як же не впасти їй від такої розмови?

Іпполіта

Я зроду не чула такої нісенітниці.

Тезей

Наякращі речі подібного гатунку — лише тіні,
а найгірші з них — не такі погані, коли виправити
їх з допомогою уяви.

Іпполіта

Тут допомагає уява ваша, а не їхня.

Тезей

Коли ми уявимо їх не гіршими від їхньої уяви,
вони можуть здатися цілком пристойними людьми.
Але ось іде двоє шляхетних звірів — Лев і Місячне
світло.

Входять Лев і Місячне світло.

Лев

„Жінки—прекрасні, ніжні сотворіння,
Їх мишенятко може налякати.
Вас переляк охопить і тремтіння,
Коли почне жадливий лев ричати.
Рубанок я,—і знати вам згодиться.
Що я—не лев, та навіть—не левиця.
Коли б сюди я, наче лев, прийшов,
То разом смерть і свій кінець знайшов!”

Тезей

Чудова і делікатна тварина—цей лев.

Деметрій

Найкраща тварина, яку я бачив зроду.

Лізандр

Справжня лисиця із своєю хоробрістю.

Тезей

Правда. Щождо обережності—гуска.

Деметрій

Ні, державцю мій, його хоробрість неспроможна
подолати його розважливості, тоді як лисиця завжди
подолає гуса.

Тезей

Я переконаний, що його обережність нездатна
подолати його мужності, тому що гусак слабший
від лисиці. Проте, гаразд. Залишимо його власному
сумлінню. Послухаємо, що скаже Місяць.

Місячне світло

„Ліхтар—дворогий місяць в небесах...”

Деметрій

Тоді варто було б йому роги тримати на чолі.

Тезей

Це не місячний серп і його рогів не видно в місячній сфері.

Місячне світло

„Ліхтар—дворогий місяць в небесах.

А я—людина, що живе на ньому”.

Тезей

Ось найбільша помилка: тоді людину варто було б вмістити у ліхтар—в іншому разі яка ж він людина в місяці?

Деметрій

Він побоюється свічки, яка там горить. Бачите, вигоріло?

Іпполіта

Остогиднув мені цей місяць. Час йому змінитися.

Тезей

Кволе світло його розуміння говорить про те, що він досягнув повноти. Делікатність наказує нам почекати цього.

Лізандр

Місяць, провадь далі.

Місячне світло

Усе, що я маю вам переказати,—це таке: „ліхтар“—то місяць; я—людина на місяці. Цей куц—мій куц: а оцей собака—мій собака.

Деметрій

Тоді все це повинно було б вміститися в ліхтар, бо все це перебуває на місяці. Проте тихше: ось іде Фізба.

Входить Фізба.

Фізба

„Могила Нуна тут... Де ж мій коханий?“

Лев

(ричить)

О-о-о...

[Фізба тікає.]

Деметрій

Добре ричиш, Лев!

Тезея

Добре тікаєш, Фізбо!

Іпполіта

Добре світиш, Місяню! Справді, Місяць світить чудово!

[Лев розриває плащ Фізби і виходить.]

Тезея

Добре розірвав, Лев!

Деметрія

Тепер з'являється Пірам.

Лізандр

І Лев зникає.

Входить Пірам.

Пірам

За світло сонячне, о місяць дорогий,
Я щиро вдячний. Світиш ти старанно.
Твоя промінь ніжний, чистий, золотий
Освітить постать Фізбину кохану.

Стривай, зажди,

О, люба ти—

Усе навколо плаче!

Печаль, журба,

Біда, ганьба,

Риде все неначе.

Твоя плащ ясний

Убивця злий

Залив святою кров'ю.

Гей, фурія рія,

Сюди мерщій,

Кінчайте враз з любов'ю!»

Тезей

Такий відчай і смерть любого друга можуть
викликати печаль.

Іпполіта

Клянуся душею, мені шкода цієї людини!

Пірам

„Навіщо твориш левів ти, природо,
Коли мою красуню лев убив?
Ще не було краси такої зроду,
І ніжний плід такий не цвів.

Потоки сліз

Нагору й вниз,

І меч я втисну в груди!

Ліворуч, вкрай,

Нехай відчай

І смерть одвічна буде.

Я став німий,

І, неживий,

Пішов у царство ночі.

Язик мій згас,

В страшний цей час,

[(Виходить Місячне світло.

Ридма ридайте, очі“.

(Вмирає.)

Деметрія

Які очі! Сам він—лише очко.

Лізандр

Менш ніж очко, тому що він мертвий. Він у раю
оселився.

Тезей

Він може в цій оселі стати ослиюком, з допомогою лікарів.

Іпполіта

Чому Місячне світло зникло раніше, ніж прийшла Фізба? Як же вона розшукає свого коханця?

Тезей

Вона його розшукає при сяйві зірок. Ось іде вона—її відчай має закінчити п'єсу.

Входить Фізба.

Іпполіта

Я сподіваюсь, вона не довго оплакуватиме такого Пірама. Сподіваюсь, її відчай буде короткий.

Деметрій

Пилинка на терезах перетягне, коли покласти на них Пірама—чоловіка (боронь боже!) або Фізбу—жінку (захисти нас, боже!).

Лізандр

Вона його помітила своїми чарівними очима.

Деметрій

І починає його оплакувати. Слухайте!

Фізба

„Коханий спить?
О, ні, лежить,
Помер він цієї ночі.
Невже змогла
Могильна мла
Йому заплющить очі?
Вуста ясні,
Червоний ніс,
І ці рожеві лиця,
Ясний кумир,
Зелений зір,
Немов якась травиця.
Три парки* враз
Прийдіть на час,
Зірвати існування.
З кривавих рук
Останній звук
Прийміть, жорстокі люди.
Життя, минай,
Ти—меч приймай
В свої нещасні груди.

{Заколюється.

Ридайте, мури,
Життя—тортури.
Прощай, прощай, прощай!*

{Вмирає.

* Три парки — три вічні сестри в античній міфології, в руках яких була нитка життя людини.

Тезей.

Місячне світло і Лев лишилися жити, щоб поховати померлих.

Де метрій

І Стіна також?

Днище

Ні, запевняю вас, Стіна, яка розділяла їхніх батьків, уже не існує більше. Чи буде ваша ласка подивитись епілог або прослухати бергамський танець у виконанні двох наших акторів?

Тезей

Не треба епілогу: п'єса ваша не потребує пробачень. Вони зайві: коли всі дійові особи помирали, нема на кого дорікати. Справді, якби автор цієї п'єси виконував роль Пірама і повісився на підв'язках Фізби—це була б найкраща в світі трагедія. Проте, вона і так хороша і виконана чудово. Давайте ваш бергамський танець і не треба епілогу.

Танець.

Язик залізний ночі б'є дванадцять.
У постіль всі! Прийшла година фей.
Запізно ми затримались вночі
І можемо ясний проспати ранок.
Безглузда ця вистава скоротила
Повільну ходу ночі. Треба спати!

Два тижні ще ми будем святкувати,
Радіти, танцювати, бенкетувати.

[Всі виходять.]

Входить Пек.

Пек

Чуєш, лев ричить голодний,
Злісно вне вовк страшний.
Труд орач скінчив сьогодні,
Сон опав його міцний.
Чути зойк сови безсилий,
Ось вогонь, що тлів, погас,
Умираючий в цей час
Марить привидом могили.
Ось у темряві нічній
Мертві сходять вище й вище,
І, лишивши гроб німий,
Все блукають кладовищем.
Лине з нами ельфів рія,
Ледве гаснуть сонця очі,
І триває літ легкий
В царстві мороку і ночі.
Шарудіння мишенят
Потурбує нас навряд.
Я з мітлою тут і всюди
Сміття вимітати буду.

Входять Оберон. Тітанія з почетом.

Оберон

Світло трепетне, неясне
На підлозі, на стіні.
Лине ельфів рій прекрасний
У прозорій вишині.
Всі за мною ви, мерщій,
Свій танок ведіть ясний.

Тітанія

Ясних звуків лад прозорий
Ми в однім зіллемо хорі,
І піснями освятим
Цей привітний, рідний дім.

Співає і танець.

Оберон

Сяє в небі день ясний—
Розлітайся, ельфів рій.
Будьте ви благословенні,
Наречений, наречена.
Всі живіть в веселий час,
Діти родяться у вас—
І нехай ясна природа
Подарує всім їм вроду.
І нехай не буде там
Ні гидких прищів, ні плям,
Ні горбів страшних, огидних,
Ні облич кривих і блідих.
Життєдайна ця роса—

В ній захована краса,
Облетить усі покої,
Все оббризкайте росою,
Щоб завжди Тезей ясний
Був щасливий, молодий.
Світла час
Прийде враз,
Швидко буде день у нас.

[Виходять Оберон, Тітанія і почет.]

Пек

Якщо вас нудьга втомила,
Поясню усе вам мило.
Ви послули—Я танець свій
Тут проводив духів рій.
Твір цей немічний і кволий,
Хилить голову додолу,
Всі недоліки нам видко,
Їх ми виправимо швидко.
Я клянуся—Пек безгрішний,
Якщо буде присуд втішний,
Без шипіння лютих змія.
Все на себе візьму знову,
Все я виправить готовий.
І зроблю усе—за мить.
На добраніч! Руку тисну.
Пек, ваш приятель безгрішний.

[Виходить.]

Вміщуємо переклад драматичного фрагменту „Літньої ночі“ („Sommernacht“) Людвіга Тіка, що є наче романтичним коментарієм і спілгогом до п'єси Шекспіра.

Поетична цінність цього твору, який переносить у чарівний світ сляфів самого Шекспіра, настільки значна, що говорить сама за себе.

Людвіг Тік (1773 — 1853), — один з найвизначніших представників німецького романтизму, автор романів „Вільям Ловель“, „Франц Штернбадль“, новел „Вілявий Екберт“, „Руннебург“, п'єс „Кіт у чоботях“, „Світ напівворіт“, „Принц Зербіно“, ряду поем і віршів, — був також одним з найвидатніших знавців і дослідників Шекспіра. Переклад творів великого поета, виконаний ним спільно з А. В. Шлегелем, є гордістю німецької літератури. В циклі шекспірівських статей і новел Тік дає своєрідний виклад життя і творчості Шекспіра.

Л. ТІК
ЛІТНЬОЇ НОЧІ¹

Драматичний фрагмент

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Оберон, цар фей.

Тітанія, цариця фей.

Пек, служник Оберона.

Фей.

Шекспір.

Відкрийте місце. Чагарник і ліс поблизу. Верби, берези,
пихти й інші дерева.

Шекспір
(юнак, виходить з лісу)

І звідси теж нема шляху додому?
О, ці кущі прокляті! Я ніколи
Ожини не піду шукать. Тьмяніє.
Та як мені знайти додому шлях?
Я потонівся вкрай, блукаючи. Дарма!

¹ Переклад А. Гозенпуда.

Ось місяць вплив. Він покаже стежку.
Спочину трохи тут. Вже сонце сіло.

(Сон його перемагає.)

Між вільх струнких холодний вітер пле,
І квіти хилять голови свої.
Мене тремтіння до кісток проймає,
І сон повіки стомлені стулив...
Прекрасне сонце...

(Здалека чути музику. Юнак спить.)

Пек

(з лісу)

Зникає день. Здіймається над ним
Плаш, золотом гаптований, пурпуром.
Проміння золоте на верховітті
Струнких ялинок, сутінки вниз.
Вже час наспів ясніти світлякам.
Роса кристальна заблищить у квітах,
А місяць білий в золото вбереться.
Цвіркун свій голос подає, летить
Кажан страшливий з чорного куща.
Мандрівника заплутати я можу,
І спраглого відвести від струмка.
Старих жінок, потонлих, пошутих,
Після турбот щоденних я збуджу.
У темряві нічній зникає печірі!
Я почекаю тут державця фея.
Ви, феї милі,
Летіть над хвилі,

Понад полями
І над лісами,
Понад доли й пасма гір
Мчить на фей чарівний пир.
Яснюють зорі
У час нічний.
Співає в хорі
Цвіркун гучний.
Мчить все вище-вище,
Понад ліс і хвилі,
Любі феї, милі.

С п і в ф е ї

(здалека)

Мчимо крізь туман золотий,
З минулим прощаючись днем,
Нас місячний промінь приніс,
Ми з радістю линею на заклик.

П е к, ф е ї.

П е к

Чому ви так затрималися?

П е р ш а ф е ї

Сонце

На захід не схилюлося; аж доки
Воно на небі сяє золоте,
Нам не дозволено з'являтися в лісі.

Пек

Скажіть, в троянді молодій—роса
У місячному промені нагрілась?
Бо в ній купатись буде наш король.

Друга фея

Її я довго в цьому діаманті
Збирала.

Третя фея

А мені з'єднати пошастило
Солодкий аромат фіалок ніжних
І запах молодих троянд.

Четверта фея

Ти виконав, скажи, державця волю?

Пек

Гадаєте—я можу забаритись!
За мить одну до місяця злечу я,
А за годину тричі облечу
Всю нашу землю. Може не задовго?
Ось тут лілеї я молоді троянди,
І липи цвіт, що я його зірвав,
Ось прянощі із острова Цейлона.
Що Африка і Азія зростили
На берегах далеких і прекрасних,—
Все я приніс. Повітря запагне
Чудесним ароматом збагатиться.

Але я мушу для цариці ельфів,
Що в золоті й убранню шафрановім,
Приготувати табір.

Перша фея

Дух швидкий!

Пек

Зближається. Ви чуєте, у лісі
Блаженний аромат і срібні звуки
До слуху досягли! Так, цар наш близько!

Хор фей

Замовкніть, сови,
У темнім лісі!
Повзіть, гадюки,
До рік далеких!
Ельфів цар сюди надходить.
Спокій і тиша,
Зійдіть на землю!
Вітри, спиніться,
Мовчи, о листя!
Ельфів цар сюди надходить.
Цвіркун стихає,
Ніщо не дише.
Бринить солодкий
Спів солов'їний—
І він сповняє ліс навкруг.

Ті, що й раніше. Оберон, Тітанія.
(Іх супроводить тиха музика.)

Хор фей

В сяйві зірок
Квітів вінок.
Фейний танок
Ведуть царця й володар
Могутніх духів, світлих чар,
Між нас ось тут.

Тітанія

Тепер з'явився промінь пурпуровий,
Що в ньому закружляє наш танок;
Пливить у танці, наче хвилі в морі,
Торкаючись травиці молоді!
Висять на квітах роси, наче сльози,
Вони сумують, що помруть над ранок.

Спів феї і танець феї

У сяйві тремтливім—
Луки і ліси,
В вінку мерехтливім,
В алмазах роси
Злітаймо.
В танку чарівливім,
Кружляймо.
В промінні злотім,
У русі прудім
Злітаймо,
Рушаймо!

В нічнім миготінні
П'ємо ми
Зористе проміння,
Сльозою,
Росою

Стрічають нас квіти.
Мчимо по стеблинах травиці,
І квіти весну ознаймують,
Не стопчемо їх пелюстків.
Танцюємо ми в очереті,
І в хвилях грайливих потоку
Не стопчемо хвильки його.

Тігана

Замовкніть. Сходить сон солодкий,
Співайте колискової, візьміть
Ви віяло з троянди пелюстків
І крил метелика, Навійте прохолоду
І тінь від срібних місяцевих стріл.

Хор ельфів (співає стиха)

Спів єдиний
Солов'иний,
Линь невпинно
Над ясним чолом цариці.
Квіти пишні,
Лийте втішно
Запах ніжний,
На ясну царську постіль.

Вітер стихне,
Липа никне
Біля царської постелі.

Тітанія

Сон уніка заплющених очей,
То, певно, смертний звідси недалеко.

Оберон

Як смертний?

Пек

Хто отой завзятець?

Його я покараю, якщо хочеш?
Його я можу завести в bagno,
Чи в лісі назбираю реп'яхів
І під одіння підкладу людині,
Або йому я шоки припечу.
Коли танець він бачив феї священний.

Тітанія

О ні, дивись! Це чарівний юнак!
Як він спокійно спить! І світить місяць
Йому в обличчя. Певно, сон прекрасний
Привидився йому тепер—погляньте,
Як він сміється любо. Оберон,
Сьогодні ж відбулося свято миру?
Не треба нам порушити його.
Юнак зрівнявся з хлопчиком чарівним,
Чи мусимо свою могутню міць

Йому перетворить на зло? Та краще
І благородніше, як личить духам,
Добро вчинити й справедливість людям.
Дає нам радість творення добра.
Це почуття рівняє смертних справді
З богами. Оберон, ти мусиш,
Мое прохання вдовольнити—його
Не тільки не карать, але явити
Йому свою прихильність.

Оберон

Мусиш ти
Додержувать закону царства духів—
Хто фей побачив...

Тітанія

Та хіба він винний?
Він в лісі заблуdiv. Невже він мусить
За випадок платити, що зустрівся
З богами несподівано? О ні,
Божественніш, коли він завтра вранці
Благословить цей випадок. Мій мужу,
Прохання перше мусиш вдовольнити
Дружини, що з тобою примирилась.
Не будь жорстокий, зглянься на прохання!

Оберон

Що хочеш ти йому подарувати?

Тітанія

Не гроші, що жадані нижчим духам.
Ви, феї, назбирайте незабудьки
Й фіалки ніжні. Хочу подарунок
Йому зробити. Квіти принесіть,
Які цієї ночі народились
І сонця ще не бачили — терпкий
Чебрець і лілії розквітлі.
За мить одну ви знову повертайтесь.

Феї

Враз! Через ліс
Угору й вниз —
Зібрать аромати
І знову примчати
Мерщій, мерщій!

(Зникають.)

Оберон. Пек. Тітанія.

Тітанія

На нього квіток сік проляк
І він тоді прокинеться співцем.

Оберон

Лети, мій Пек, як вітер і як місяць!
На півночі є скеля, акрита мохом,
І водоспад зі скелі лине вниз.
Його підніжжя квітами рясніє,—
Збери їх і лети вперед на схід.

Над озеро, де хвилі безпастанно
У берег б'ють. Ти мусиш розшукати
Гору високу і стрімчасту; далі
Знайти ти мусиш чорний ліс сосновий.
У цьому лісі місце є, куди
Ні сонце, ані місяць не сягали.
Там під чагаринком сухим,
Між камінців, що мохом поросли,
Є біла квітка. Тільки під росою
Вона стає червоною ураз.
Її мені ти принеси мерщій,
На пелюстках її росу зберігши.
Лети вперед, ти мусиш повернутись
Із феями.

Пек

Я з вітром полечу!
(Зникає.)

Оберон. Тітанія.

Тітанія

Де квітку ти побачив?

Оберон

Відколи

У скарці ми були, я мандрував
По скелі тій, блукав у цьому лісі.
І залишався в темряві самотній
І плакав разом із совою, бачив,
Як квіти убираються у роси.

Знай—кожен плід і навіть кожна квітка
Є дух живий, що зв'язаний потужно
Із людським духом. Хоробливі квіти
Несуть з собою кволість, інші—мрії,
А деякі—любов, ненависть, пиху.
А квітка, що по неї я послав,
Пробуджує уяву. Ось вона.

Феї. Пек.

Пек

Я перший.

Перша фея

Ми побачили тебе
Там, на узліссі, біля верб останніх.

Друга фея

Ось незабудьки.

Третя фея

Ось фіалки ніжні.

Перша фея

Вони розквітли всі—щеї ночі.

Пек

Ці квіти я зірвав з підніжжя скелі,
Там, де потік; ось і червона квітка—
На пелюстках її роса застигла,
Немов рубін—краплина пурпурова.

Тітанія

Кладу строкаті квіти на чоло,
Нехай фіалки кучері квітчають,
Фантазію твою вони пробудять.
Співати будеш, як ніхто до тебе
Ще не співав, і як ніхто не буде
Співати по тобі. Чуття ясні
Тобі вкладаю в груди. Квіти втішні,
Йому даруйте силу! Розпали, уява,
Вогонь ясний, що зроду не палав
У людським серці. Будь, поет, найбільший
З усіх поетів, що колись були.
Твоєї висоти ніхто у світі
Не досягне. В захопленні побачиш
Світанок ясний, вечір золотий,
Пізнаєш радість, як блукать самотньо
У лісі в світлі місяця, пізнаєш
Відраду ту, яку дає весна.
Великий будь і не гордуй величчям.
І ніжний будь, хоч в серці є завзяття,
Ти першим будеш поміж смертних.

Оберон

Я струшую оці чарівні краплі
Тобі на груди, і нараз у серці
Ти захват вогняний відчуєш.
Твоїх думок політ могутній
Всі перешкоди знищить. Через прірву
На крилах радісно твій дух злетить.

Не буде меж для генія твогого,
Ти будеш заглядать в земні безодні
І чудодійно до небес високих
Підіймешся. І ти радіти будеш,
Коли почуєш, як гроза лютує,
З корінням вириваючи ялини.
Спокійно будеш споглядать жахи,
Не знаючи ні остраху, ні суму.
Співати будеш, як ніхто до тебе
Не міг співати, як ніхто не зможе
Співати після тебе. Діамантом
Ти будеш сяяти в віках. В безсмертя
Твоїй судилось славі перейти.
Сучасники й твої нащадки пізні,
Всі заздрісно гадатимуть— „І я,
І я також Шекспіром міг би стати“.

Хор фел

Смертний щасливець,
Цар і парня
Стільки дарунків
Дали тобі.
Смертний щасливець,
Духи божественні
Дар божественний
Дали тобі.

Тітанія

На знак подяки мусиш пригадати,
Що сталося з тобою уночі

І що ти бачив у своєму сні.
Розкажеш ти про сварку Оберона
З Тітанією і про мир між ними.
За наш дарунок ти віддячиш нам.
Світанок в лісі провіщає день,
Ранкові зорі в небі зайнялися.
Ми мусимо вертатися назад.
Про тебе я, мій любий, не забуду,
З твоею розмовлятиму душею —
Коли, самотній, місячної ночі
Лежатимеш ти над струмком грайливим
Чи навесні в ялиновім гаю
Вслухатимешся в співі солов'їні.

Оберон

Щаслива будь, улюблена дитино!
З тобою я залишуся навіки —
Коли потік гуркоче по камінню,
Коли блукнеш ти у темнім лісі
Або як хмари линуць — споглядаєш.

Хор фей

Світанок прийшов,
Вертаємось знов
До себе у гай.
Зник місяць блідий —
І день золотий
Сьогодні стрічай.
Зникаєм з очей,

Нас ніжних лілей
П'янить аромат.
Лиш сяйво зірок—
Вечірній танок
Поверне назад.

Усі зникають, крім П е к а.

П е к

Піти я мушу—і тебе нічим
Не обдарую? Хоч і дух я нижчий,
Немає в мене тих ясних дарунків,
Що нар з парницею тобі дали їх.
Та хочу я тобі подарувати—
Умілість вирвати із кожних грудей
Журливість чорну. Тільки я благаю,
За подарунок не гнівися мій.
За спадщину твою велика сварка.
Коли помреш ти, здійметься ураз.
Твої пісні ганити дехто буде,
Зростатиме твоя велика слава.
У близькому селі співає півень,
Він пробуждає криком день поспуля.
Ранковий вітер не і блідий
Вмирає місяць, в ліс назад вертає
Гучна сова і жайворон співає.
Мені невільно залишатись тут.

(Зникає.)

Шекспір
(прокинувшись)

Де я? Що сталось? Дивний аромат!
Такого я повітря не вдихав.
Таких думок не відчував я досі,
Таких пісень не випадало чути.
Розвіялися образи богів.
Розтанула мелодія чудесна.
Все це була лише прекрасна мрія.
Ось сонце сходить. Дивне почуття!
Мене стремління сповнює чудесне.
Що означає хвилювання серця
І сум, що сльози викликає з нього?
Такого я не знав іще. Інакше
Все вигляда навкруг—зелений ліс,
Зоря ранкова. Сонце піднялося—
І плачу я. Що значить це чуже,
Це понадлюдське, справді божественне
Стремління? Почуваю в силі
Себе злетіти до небес глибоких
І місяця сягнути. Я бажаю
Усю природу пригорнути міцно
В обіймах ніжних. Кожне почуття
Святкує перемогу урочисто.
Моє життя минуло—чорна ніч.
Сьогодні вперше я побачив сонце.
Чи зможу я здобути крило орлине
І ранком світлим досхочу упитись,
Чи можу я на хмарах, що крилаті,

Із вітром враз летіти через море?
Проміння перші сонячні готують
Для зір ранкових постіль. І струмки,
Палаючі вогнями пурпурово,
Крізь брами східні ллються безнастанно.
Співає соловей в далекім лісі,
І жайворон здіймається у небо!
Для мене кожен подих—насолада.
І тіло все моє—це почуття.
Що сталося зі мною? Я не знаю.

КІНЕЦЬ